

1547

התקשרות

מצורע גם
לשבועון
כפר חב"ד

jem 139499 / Melamed Yossi

חלוקת כוס של ברכה, כ"ד תשרי תשמ"ה

גליון חג מוגדל

זו העת לעסוק במיוחד בחינוך: אם ברחוב שלך, בשכונה שלך או בכל מקום
אחר שיש לך בו השפעה, יש ילד יהודי שלא זכה לחינוך יהודי – עליך
להשתדל לדאוג שגם הוא ידע שהתורה היא חיינו / **התוועדות עם הרבי**

חג הפסח קורא: אל תעצרו בדרך, אל תהססו, אל תסתפקו בהישגים
הראשונים. המשיכו ללכת הלאה ועלו מעלה ביד רמה! / **מכתב מבואר**

מה נשתנה הסימן "ורחץ" מכל שאר סימני הסדר? ולפי איזה סדר ישבו
חמשת החכמים סביב שולחן הסדר? / **מתוך ביאורי הרבי על ההגדה**

גיליון זה מוקדש לחג הפסח כולו, עד לאחר שביעי של פסח.

מטבע הדברים, מדור ההלכה ומנהג הפעם מורחב במיוחד. כדי לא להחמיץ גם את האפשרות לטעום וללמוד מתורתו של הרבי על החג, הגדלנו את הגיליון והשתדלנו להכניס תכנים מגוונים נוספים.

הבאנו קטע מהתוועדות של הרבי, שקורא לעסוק בתקופה זו בהשתדלות שמי שלא זכה לכך יקבל חינוך יהודי. הבאנו גם מכתב שבו הרבי מלמד את ההוראה של הפסח: לא לעצור ולא להסס, להתקדם כל הזמן בדרך אל החירות הרוחנית האמיתית.

הבאנו גם שני קטעים מתוך ההגדה של הרבי, בהם אפשר לטעום על קצה המזלג ממש קצת מהעושר הרב שבהגדה זו. קיצרנו בביאור והסברנו אותו בצורה פשוטה, כדי שאפשר יהיה ללמוד אותם ביחד עם המשפחה או בקהילה.

במדור אור וחיות אנו לומדים מאמר של הרבי לאחרון של פסח, שהנושא המרכזי שלו הוא עבודת השם בזמן הגלות.

לסיום, אין מתאים מיום גדול זה, י"א ניסן, כדי לקחת החלטה להתחזק בלימוד הרמב"ם היומי כתקנתו הקדושה של הרבי - שבאחרון של פסח ימלאו לה ארבעים שנה בדיוק. אם להצטרף ללימוד היומי בצורה קבועה, ואם להוסיף באיכות הלימוד בעיון.

חג פסח כשר ושמח!

03 חג הפסח הוא חג של חינוך. ביציאת מצרים בני ישראל עברו תהליך של חינוך, כדי שיבואו מוכנים לקבלת התורה בחג השבועות. לכן, זו תקופה שצריך לעסוק בה במיוחד בנושא החינוך. זוהי אחריותו של כל מי שזכה להיוולד במשפחה שומרת מצוות ולקבל חינוך יהודי, לדאוג למי שלא זכו לכך - שגם הם יקבלו חינוך יהודי • **התוועדות עם הרבי**

04 במה שונה הסימן "ורחץ" מכל שאר סימני הסדר, ומדוע? - הסבר בדרך הפשט, ההלכה והקבלה / "מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון" - לפי איזה סדר מופיעים כאן חמשת החכמים? • **הגדת - רעיונות ללימוד משותף מתוך "הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים" של הרבי**

06 בחג האחרון של פסח מאירה בעולם הארת משיח. מאמרי החסידות של היום הזה הם בדרך כלל על פסוקים מההפטרה המיוחדת העוסקת כולה בביאת הגאולה. כך גם המאמר של הרבי "ונחה עליו רוח השם", שמדגיש את המעלה הייחודית של עבודת השם דווקא בזמן הגלות, שכולה קיום מעשי ועקשני של מצוות השם • **אור וחיות**

11 הגאולה ממצרים הייתה מהפך קיצוני שהתחולל ברגע אחד, גם במובן הגשמי וגם במובן הרוחני. חג הפסח קורא לכל מי שמחפש את הדרך אל החירות הרוחנית האמיתית: אל תהססו, אל תעצרו בדרך, אל תסתפקו בהישגים הראשונים. המשיכו ללכת הלאה, ועלו מעלה וביד רמה! • **מכתב מבואר**

הגיליון הבא ייצא לאור בעזרת השם לקראת שבת פרשת אחרי

לוח חב"ד - 12 • עת לדעת - 24 • שניים מקרא ואחד תרגום - 29 • זמנים ושיעורי השבוע - 39

חב"ד | צעירי אגודת חב"ד
כל הלכך לכל אחד

צעירי אגודת חב"ד באה"ק ת"ו
י"ר: הרב יוסף יצחק הכהן אהרנוב
עורך: שלום בלוי

מו"ל: המרכז לעזרי שליחות, ת"ד 1122 כפר חב"ד

ISSN 7474-0793 • 6084000 • גיליון 1547

לתגובות, הערות וחומרים לפרסום: HitkashrutEdit@gmail.com

JEM

התמונות מפורסמות באדיבות חברת JEM ותודתנו נתונה להם

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד
לחיזוק ההתקשרות ל"ק אדמו"ר רבי
מנחם מענדל בהרה"ק רלו" מליובאוויטש
צוקללה"ה נבג"מ ז"ע

אם ברחוב שלך יש ילד שלא קיבל חינוך יהודי, עליך לדאוג שגם הוא ידע שהתורה היא היינו!

(מהתוועדות אחרון של פסח תשד"מ - התוועדות תשד"מ, כרך ג, עמוד 167)

בתקופה שבין יציאת מצרים למתן תורה ישנה הדגשה מיוחדת על עניין החינוך: עניינו של חג הפסח הוא לידת עם ישראל. ועניינו של חג השבועות הוא שאז התחייבו בני ישראל במצוות - בדוגמת בר מצווה. ולכן, בין יציאת מצרים למתן תורה היה צריך להיות עניין החינוך של בני ישראל, כדי שיהיו מוכנים לקבלת התורה, כשם שמחנכים ילד כהכנה לבר המצווה.

עד כדי כך מודגש עניין החינוך בחג הפסח, שלא זו בלבד שכל ה'סדר' הוא סביב העניין של "והגדת לבנך", אלא שבלי הסדר עושים כמה שינויים מהרגיל, וכל זה לתועלת עניין החינוך - כדי "שלא יישנו התינוקות", ויותר מזה, כדי להתמיה את התינוקות ולעורר אותם שיבואו לשאול "מה נשתנה", ואז ינצלו את ההזדמנות כדי לספר להם מי הם ומי היו אבותיהם וכן הלאה.

זאת ועוד: גם כאשר ישנו ילד ש"אינו יודע לשאול", כך שכל השינויים שעושים לא יועילו עבורו - לא דוחים אותו משולחן הסדר, חס ושלום, ולא רק זה אלא שמושיבים אותו באותו שולחן שיושב בו הבן החכם, ו'פותחים לו' כדי שגם הוא יוכל להשתתף בכל ענייני ליל הסדר. ולכן, הרי חג הפסח הוא זמן מסוגל ביותר לפעול בכל הקשור לעניין החינוך.

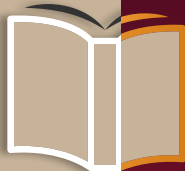
והמעשה הוא העיקר:

אף אחד אינו יכול לבחור לעצמו את הוריו. ולכן, יהודי שקיבל מתנה מלמעלה בכך שזיכוהו להיוולד להורים שהעניקו לו חינוך יהודי, עליו לקיים את הציוי "ואהבת לרעך כמוך" ולדאוג לאותם ילדים שהם במצב של "אינו יודע לשאול" [רחוקים מהרוח היהודית], שגם הם יקבלו חינוך יהודי.

וכשם שבנוגע לטובתו האישית, איננו ממתין עד שמישהו יבוא אליו ושאל אותו אם הוא מעוניין בטובה זו, אלא הוא בעצמו הולך ומשתדל להשיג את הדבר הטוב - גם בנוגע לטובתו של הזולת עליו להתנהג באופן כזה, לחפש אחריו ולהביאו למצב שיידע שהתורה היא חיינו.

ולכן, בידעו שברחוב שלו ובשכונה שלו, ובכל מקום שידו מגעת, ישנו ילד יהודי שספק אם הוא בדרגת "תם", בדרגת "שאינו יודע לשאול" או בדרגת הבן שיושב בסמוך ל"חכם" [ה"רשע"]... עליו להשתדל ולדאוג לטובתו של ילד יהודי זה, באותו אופן שהיה משתדל ודואג לטובתו האישית!

וצריכים לזכור תמיד שחינוכו של כל ילד יהודי, אפילו ילד אחד, הוא בדוגמת החינוך של כל עם ישראל, מכיון שכל ילד יהודי הוא עולם מלא. ומזה מובן גודל האחריות שבדבר. ומכיון שתובעים זאת מיהודי, בוודאי נתנו לו את כל הכוחות הדרושים למילוי תפקיד זה מתוך שמחה וטוב לבב.

למה "ורחץ"?

הבה זו בתוספות ו', למען שיהיו כל התבות שבסימן
זה בני שתי תנועות.

עוד יש לומר תוספת הו', להדגיש שצריך להיות
קדש ואחר כך רחץ, אף למי שאין נוהג בן בשאר
ימות השנה...

מאבא מארי ו'ל שמעתי על דרך הסוד... כי קדש
ורחץ רומזין על ג' ראשונות דחכמה (קדשה) וד'
ראשונות דבינה (טהרה, רחיצה), שלא היה בהם
פרוד ושבירה, כי לקחם עתיק לחלקו. מה שאין בן
י"ג בחינות הנשואות מהם.

ה'סימן' "ורחץ" יוצא דופן בכך שיש לו ו' החיבור.
כל שאר הסימנים הם הוראות, שכל אחת מהן
עומדת בפני עצמה. רק הסימן של "ורחץ" מתחבר
לסימן שלפניו, וכאילו מסמנים לנו לקרוא את שני
הסימנים כצמד: "קדש-ורחץ".

מה נשתנה הסימן הזה מכל הסימנים? - על כך
הרבי מביא שלושה הסברים שונים, שכל אחד
מהם קשור ל'עולם' אחר לגמרי.

ההסבר הראשון: בשביל הקצב

ההסבר הפשוט ביותר הוא הסבר לשוני.

כל סימני הסדר בנויים משתי 'תנועות' (הברות).
הסיבה הפשוטה לכך קשורה לייעוד של הסימנים.
בליל הסדר אנחנו מקיימים כמה מצוות מיוחדות,
ולכל דבר יש סדר איך ומתי עושים אותו. הסימנים
נועדו לשמש אותנו ככלי להתמצא בשלבים
השונים של ה'סדר'. לכן הם בנויים בצורה שקל
לשנן ולזכור אותם, במקצב פשוט וקליט.

אילו הסימן "רחץ" היה מתחיל בשווא, זו לא
הייתה בדיוק 'תנועה'. כדי להשוות את הסימן הזה
לכל הסימנים, הוסיפו ו' החיבור. כך גם לסימן הזה
יש שתי תנועות, והוא מסתדר היטב עם הקצב של
כל הסימנים.

ההסבר השני: נטילת ידיים אחרי קידוש

ההסבר השני הוא הסבר הלכתי. החיבור בין
קדש לרחץ נועד להדגיש שקודם עושים את
הסימן "קדש" ואחר כך את "רחץ", קודם עושים
קידוש ואחר כך נוטלים את הידיים לאכילת כרפס
- ומיד נסביר מה החידוש בזה.

אנחנו נוהגים כך לא רק בליל הסדר אלא בכל
סעודת שבת וחג, שקודם כל מקדשים ורק אחר
כך נוטלים ידיים. אבל על פי ההלכה, בשבת רגילה

או בכל סעודת חג אחרת, אפשר לעשות הפוך
מהסדר שאנחנו רגילים לעשות. אין בעיה ליטול
את הידיים ואחר כך לעשות קידוש. יש קהילות
שבהן כך גם נוהגים בפועל, היום אלה בעיקר
יוצאי גרמניה.

ובכל זאת, גם למי שנוהג כך בשבת רגילה או
בסעודת חג אחרת, בליל הסדר מזכירים לו:
"קדש ו(אחר כך) רחץ". קודם כל קידוש, אחר
כך נטילת ידיים - וזאת כדי למנוע "הפסק". כמו
שכותב אדמו"ר הזקן בשלחן ערוך: אף הנוהגים
בכל ימים טובים ושבחות ליטול הידיים לסעודה
קודם קידוש... בליל פסח, שמפסיקין הרבה אחר
הקידוש באמירת ההגדה, ובתוך כך מסיח דעתו
משמירת ידיו, לפיכך אף אם ייטול ידיו קודם
הקידוש אין נטילה זו שווה כלום.

ההסבר השלישי: לטהר את המידות

ההסבר השלישי הוא על פי הקבלה, והרבי
מביא אותו בשם אביו (אביו של הרבי כתב לו
את הדברים במכתב ששיגר לו לקראת חג הפסח
תרצ"ג).

נסביר את הדברים בתמצית, בלי להיכנס לעומק
המושגים הקבליים:

כל אחד מסימני הסדר רומז למדרגה רוחנית
מסוימת באור של הקדוש ברוך הוא שמאיר
בעולם. "קדש" מסמל את ספירת החכמה, ו"רחץ"
מסמל את ספירת הבינה. בעת 'שבירת הכלים',
שגרמה ל'נפילה' של המידות, דרגות ה'מוחין'
חכמה ובינה התעלו למעלה.

זו הסיבה ששני הסימנים האלה מתחברים יחד,
בשונה מכל השאר. גם שמותיהם של הסימנים
מלמדים על דרגתם הגבוהה: "קדש" מלשון
קדושה, ו"רחץ" מלשון טהרה.

שהיו מסובים - לפי איזה סדר?

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן
עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני
ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה,
עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הניע זמן
קריאת שמע של שחרית.

מקדים רבי אלעזר בן עזריה לרבי עקיבא,
מפני שהיה ממשיך מן החסות ונשיא.

ויש לומר, דהא שמקדים רבי עקיבא לרבי

המקום, "מרא דאתרא" של בני ברק. ואחריהם מגיע **רבי טרפון**.

סדר הישיבה

רבי טרפון	רבי מרא דאתרא	רבי אלעזר נשיא ומיוחס	רבי יהושע הרב	רבי אליעזר הרב הבכיר
5	4	3	2	1

הדרך השנייה היא מקורית יותר. בעצם, ההגדה לא מונה את התנאים לפי סדר החשיבות, אלא לפי סדר הישיבה סביב השולחן, מימין לשמאל: רבי אליעזר, רבי יהושע, רבי אלעזר, רבי עקיבא ורבי טרפון. אבל בסדר הזה, החשוב יותר הוא לא מי שיושב ראשון, אלא מי שיושב באמצע.

הגמרא במסכת ברכות¹ עוסקת בסוגיית נימוסי השולחן והארוחה, ואיך מכבדים אדם גדול בסעודה. בסוגייה שם מופיע בין היתר כיצד צריך להיות סדר הישיבה סביב השולחן. וכך אומרת הגמרא: כיצד סדר הסבה?... בזמן שהן שלוש מיטות - גדול מסב בראש, שני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו.

בימים ההם, כשאנשים היו מתיישבים לסעודה הם היו מסבים על מיטות הסבה, ולפניהם שולחנות קטנים עליהם היה מונח האוכל. והגמרא מסבירה כיצד מכבדים אדם חשוב בהסבה סביב השולחן: אם יש שלוש מיטות הסבה, ה"גדול" (החשוב) מתיישב ראשון; אחריו מתיישב הבא בתור בסדר החשיבות, והוא יושב לשמאלו של האדם הגדול, בצד שקרוב לראש שלו (כדי שאם האדם החשוב ירצה לדבר אתו, הוא לא יצטרך להזדקף ולקום). ואת הסועד השלישי בסדר החשיבות מושיבים בצד השני, לימינו של האדם החשוב ביותר.

לפי זה, הסדר של חמשת החכמים הוא כזה:

במרכז ישב רבי אלעזר בן עזריה - כי הוא נשיא הסנהדרין; בצד שמאל שלו ישבו שני התנאים המבוגרים והוותיקים, רבי אליעזר ורבי יהושע; ובצד ימין שלו ישבו שני התנאים הצעירים יותר, רבי עקיבא ורבי טרפון.

רבי טרפון	רבי מרא דאתרא	רבי אלעזר נשיא ומיוחס	רבי יהושע הרב	רבי אליעזר הרב הבכיר
5	4	3	2	1

טרפון הוא מפני שארע זה בבני ברק, שרבי עקיבא הוא מרא דאתרא שם.

ובכל זאת אינו מקדימו לרבי יהושע, ומכל שכן לרבי אליעזר, כי רבי יהושע היה רבו של רבי עקיבא - מה שאין כן רבי טרפון, שאף שהיה רבו, אבל אחר כך נעשה חברו.

לאחר זמן מצאתי יש מפרשים הסדר על פי מאמר רו"ל: סדר הסבה - גדול באמצע, שני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו. ועל פי זה, הסבו כאן - הנשיא באמצע; רבי אליעזר ורבי יהושע, רבותיו של רבי עקיבא - למעלה מהנשיא; ורבי עקיבא ורבי טרפון למטה הימנו. ומזכירם בהגדה כסדר שהיו מסבים.

השאלה כאן היא: לפי מה נקבע הסדר של הצגת השמות של חמשת החכמים בהגדה?

כדי לענות על כך, נראה אילו פרטים אנחנו יודעים על כל אחד מהחמישה ועל הקשרים ביניהם.

רבי אליעזר (זהו רבי אליעזר בן הורקנוס) ו**רבי יהושע** (זהו רבי יהושע בן חנניה), הם המבוגרים יותר בחבורה, שניהם בני הדור השני לתנאים.

שלושת התנאים האחרים הם הצעירים יותר, בני הדור השלישי לתנאים. אלו הם: **רבי אלעזר בן עזריה** - שהיה בן למשפחה מיוחסת וחשובה מאד וכיהן כנשיא הסנהדרין; **רבי עקיבא** - שהיה הבולט בין כולם, וגם רב העיר בני ברק שבו הסבו החכמים באותו ליל סדר, ותלמידים של שני התנאים הוותיקים; ו**רבי טרפון** - שהיה תנא חשוב וחברו של רבי עקיבא.

כעת נוכל להבין את הסדר שבו מופיעים חמשת החכמים. הרבי מראה שיש שתי דרכים להסתכל על זה: לפי **סדר החשיבות**, או לפי **סדר הישיבה**.

סדר החשיבות

הדרך הראשונה היא לסדר את חמשת החכמים לפי סדר החשיבות שלהם.

לפי זה: ברור ששני התנאים המבוגרים הם הראשונים. בין שניהם, **רבי אליעזר** נחשב לבכיר יותר, ולכן הוא הראשון ו**רבי יהושע** אחריו.

כעת, מה הסדר של שלושת התנאים האחרים? **רבי אלעזר בן עזריה** ראשון מהשלושה, משום שהוא היה נשיא הסנהדרין וגם בגלל הייחוס המפואר שלו. **רבי עקיבא** אחריו, משום שהוא רב

1. דף מו, עמוד ב.

מצביעים ברגליים

מאמר "ונחה עליו" תשל"ו

בחג האחרון של פסח "מאירה הארת נשמת משיח", מאמרי החסידות של היום הזה הם בדרך כלל על פסוקים מההפסטה המיוחדת העוסקת כולה בביאת הגאולה. המאמר הזה, "ונחה" משנת תשל"ו עוסק אף הוא בנושא הזה, כשהוא מדגיש את המעלה הייחודית של עבודת זמן הגלות האחרונה, עבודה חסרת מעוף וכנפיים, שכולה קיום מעשי ועקשני של מצוות השם.

א. ונחה עליו – ויתקיים בנו

"ונחה' עליו רוח הו' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת הו'". עד "פי מלאה הארץ דעה את הו' כמים לים מכסים"².

והנה, בזהר פרשת וירא³ איתא: ש' בזמנא דיפקון ישראל מן גלותא זמנין כלהו דרגין עלאין וכו' [בשעה שיצאו ישראל מהגלות, יהיו (אצלם) כל הדרגות העליונות] דכתיב ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'.

ובזהר פרשת נשא⁴ איתא שזהו מה שכתוב "מארבע רוחות באי הרוח גו", דקאי על ד' רוחין, (א) רוח ה' (ב) רוח חכמה ובינה (ג) רוח עצה וגבורה (ד) רוח דעת ויראת ה', דביומיו דמלכא משיחא לא ימרון חד לחד אלף לי חכמתא [בימי המלך המשיח, לא יאמר האחד לאחד למדני חכמה], דכתיב "ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם כו'", לא יצטרכו למילף חד לחד דהא רוחא דלהון דכליל מפל רוחין ידיע פלא [לא יצטרכו ללמד אחד לאחד, שהרי הרוח שלהם, הכלולה מפל הרוחות, יודעת הכל] וכו'.

את הפסוק 'ונחה עליו רוח השם' מפרשים גם על כל יהודי

וצריך להבין:

דהרי איתא בגמרא⁵ "אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אדם, ואם ראשונים בני אדם אנו כו'", ואם כן איך שייך שיתקיים בנו "ונחה עליו רוח ה' גו". ובפרט על פי המבאר בסדור ברושי ל"ג בעמר גדל העלוי במה שכתוב "ונחה עליו רוח ה' וגו'" (שזהו עלוי אפילו לגבי משיח עצמו, שלכן נאמר "ונחה עליו גו", הינו, שיתוסף בו עלוי לגבי מה שהוא מצד עצמו), שהד' רוחות (שעליהם נאמר "מארבע רוחות באי הרוח גו") הוא בחינת הוד דעתיק⁶...

ועל פי זה דורש באור עוד יותר:

איך שייך שידרגא נעלת כזו תהיה אצל כל אחד מישראל, עד שמתפלל "ויתקיים בנו כו' ונחה עליו גו".

6. שבת קיב, ב ועוד.
7. -" כחמורים, ולא כחמורים של רבי פינחס בן יאיר.
8. הוד דעתיק - דרגה עליונה ונשגבה מאד. לצורך הבנת המאמר אין צורך להבין את מהות הדרגה הזו.

1. ישעי' יא, ב.
2. "ומשויח: ויהי ביום ההוא יוסיף א-דני גו' לקנות את שאר עמו [אשר ישאר מאשור וממצרים ומפיתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאזי הים], לאחר שתחלה יהיה "והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר וגו'" (שיעברו בהם גליות ישראל), ובמבאר עוד כמה וכמה ענינים בנבואה זו (שאומרים בהפסטה דאחרון של פסח) שהנביא מתאר את המעמד ומצב שיהיה בביאת משיח צדקנו בקרוב מפשו.
3. קג, ב.
4. קל, ב.
5. בחזון העצמות היבשות של יחזקאל (לו, ט), שם נאמר: "ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרתי אל הרוח כה אמר א-דני י-הוה מארבע רוחות באי הרוח ופחיו בהרוגים האלה וחקיו. ובהמשך שם (יא-יד): "העצמות האלה כלבית ישראל המה".

שאלה: איך שייכת דרגה כה עליונה ("הוד דעתיק") אצל כל יהודי?

ב. ירכיים

ויבן זה בהקדם מה שכתוב⁹ "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות", ואיתא במדד¹⁰... "קול דודי הנה זה בא" - "זה מלך המשיח"... דבזמן הגאולה בביאת משיח צדקנו יהיה דלוג וקפיצה על כל העננים¹¹...

והנה בדבור המתחיל "קול דודי" תש"ט¹² מובא מה שכתוב בלקוטי תורה להאריז"ל¹³ דגלות אדום וישמעאל הן תרין ירכין לשתי ירכים (רגלים)¹⁴, והן בחינת נצח והוד¹⁵ דקלפה.

ולכן עקר העבודה דבני ישראל בזמן הגלות¹⁶ היא בבחינת נצח והוד¹⁷ דקא¹⁸.

הגלות כעת היא בבחינת 'נצח והוד', ועל כן גם עבודת ישראל כעת היא בבחינה זו

יש לבאר השכיחות של (העבודה ד)נצח והוד להפסוק "קול דודי גו":

9. שיר השירים ב, ח.

10. שיר השירים רבה על הפסוק.

11. המדרש שם מבאר שישיראל אומרים שטרם השתעבדו בכל הע' אומות וכיצד זה באה הגאולה, ועוד טענות על דרך זה - והקב"ה מבאר מדוע כבר הם ראויים לגאולה, באופן של "מדלג על ההרים" (כמו שהיה ביציאת מצרים שה' דילג על קץ של ארבע מאות שנה לרד"ו שנה וכו').

12. יצא לאור במסגרת 'אור וחיות' לפרשת בא תשע"ט.

13. ריש פרשת תצא.

14. ספר דניאל נפתח בחלום בלהות שחלם שנכודנצר הרשע, ובו הוא רואה פסל גדול שראשו מזהב, זרועותיו מכסף, בטנו וירכיו מנחושת, שקויו מברזל וכפות רגליו מחרס וברזל. דניאל פותר את החלום כתיאור של ארבע הגלויות המרכזיות שעם ישראל עתיד לעבור - החל מגלות בבל, עת הנבואה עצמה, שמסומלת בראש הזהב.

וכך כותב האר"י: "גלות בבל הוא נגד הראש... ומדי ופרס הוא נגד הזרועות, שהם שניים. ויוון נגד הגוף, שהוא אחד. ואדום וישמעאל נגד הירכים, שהם שניים וארוכים".

15. כידוע (מ'פתח אליהו) שעשר הספירות הן בציוור קומת אדם, והספירות נצח והוד מסמלות את הרגלים.

16. הו, האחרונה, שהיא גלות אדום וישמעאל.

17. מידות הנצח והוד, עניינן הוא כוח ההתמדה. נסביר: יכול אדם להניח תפילין מכוח מידת החסד והאהבה, שאהבת השם בוערת בו, אבל יכול להיות אדם שאין לו אהבת השם ומניח בכל זאת תפילין, כי כך צריך לעשות - זוהי פעולה מכוח מידת הנצח.

בדומה לכך ההוד, אדם שמלא ביראת שמיים ומניח תפילין בתחושת יראת השם, עושה זאת מכוח הגבורה. אדם שאין לו תחושת יראה - אבל הוא מניח תפילין כי הוא לא רוצה להיכנס להגדרה של "לא מניח תפילין" (חלילה), פועל מכוח מידת ההוד.

כמובן שעבודה בבחינת נצח והוד היא עבודה מאד נמוכה ובסיסית.

18. ובלשון האר"י בלקוטי תורה שם: "והו' סוד 'בעקבות משיחא', כשיגיע זמן לברו מה שנשאר ונתערב בעקבים, בסוף הרגליים".

כי בהמשך הפסוק "קול דודי" כתיב "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות", וידוע¹⁹ ש"מדלג" הוא ברגל אחת ומקפץ בשתי רגלים. ודגמתו ברוחניות הוא ענין נצח והוד, שהם לבר מגופא [חוץ לגוף], בבחינת רגלים.

והענין בזה:

שעל ידי העבודה דזמן הגלות בבחינת הרגלים, נצח והוד, אזי נעשה ענין הגאולה באופן ד"מדלג גו" מקפץ גו". וכמאמר²⁰ פד מטי רגלין ברגלין [כשיבואו רגלים ברגלים] אזי יקוים מה שכתוב²¹ "ועמדו רגליי ביום ההוא על הר הציטים גו", דקאי על הגאולה העתידה.

ועל ידי העבודה ד'נצח והוד' בבחינת 'רגליים' - תבוא הגאולה

ג. ירידת הדורות

ומבאר בהמאמר שם:

דזה שבזמן הגלות (ובפרט בדרא דעקבתא דמשיחא) העבודה היא בבחינת נצח והוד דקא, הוא מצד גדל הירידה וההעלם וההסתר שבזמן הגלות²², שלכן צריכה אז להיות עבודה ב'ני ישראל מצד בחינת הנצח דקא.

העבודה בדרך של 'נצח והוד' היא מגודל ההעלם וההסתר

19. ר' עובדיה מברטנורא מסכת אהלות פרק ח משנה ה: "דולג וקופץ תרווייהו באדם, אלא 'דולג' שרגלו אחת מונחת בארץ ודולג בשניה, וקופץ בשתי רגליו".

20. זח"ב רנח, א שם מתואר האיבר אליו שייך כל דור, ובין הדברים מובא שם שכאשר יגיעו אל הרגליים - אז תבוא הגאולה.

וכך מבואר בפירוש 'מקדש מלך' (שם): "דע, כשחטא אדם הראשון, עירב טוב ברע... ובחטא אדם הראשון נתלבשו אותן נשמות הטובות הנאחזים באיברי אדם הראשון באותה שבאברי אדם בליעל כל אבר תוך אבר כמוהו. כיצד? ראש תוך ראש, רגלין ברגלין, וכן על זה דרך.

וכמו שהשכינה נכנסת בגלות, פירוש, שמתלבשת תוך עשר ספירות דסטרא אחרא... כן נשמות הצדיקים גלו ונתלבשו תוך הרע כנוצר לעיל. וכפי בחינת אבר השכינה המתלבשת שם, כן יהיה בחינת הנשמות המתבררות ויוצאות משם בזמן ההוא. פעמים מאבר הראש, ופעמים ממקום אחר.

עד שנמצא כי בדור האחרון, המלכות עומדת ברגליים, וכל הנשמות היוצאות הם בבחינת נשמות דרגלי אדם הראשון שבתוך רגלי אדם בליעל.

וכשיגמרו להתברר - כדין אתי משיחא. וזה נרמז בפרשת פקודי "עד דמטו רגלין ברגלין".

21. זכריה יד, ד.

22. "נוסף על כללות הענין דירידת הדורות, ד'אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אדם כו', כפזר לעיל".

וְהֵעֵינֵנוּ הוּא:

והרגש לא בוער בו – אך הוא עומד בתוקף
נגד כל התנגדות בלי הסברים ורגשות

ועל דרך זה בחינת הוד (שגם הוא לבר מגופא),
שהוא על דרך מה שכתוב²⁸ "מודים חכמים לרבי
מאיר" (ושאר הדגמאות שבה),
והינה, דאף על פי שיש לו דעה אחרת²⁹ (ועל
דרך זה במדות שבלב³⁰), מכל מקום יש אצלו ענין
ההודאה והבטול, דכיון שפכיר ומשיג בהפלאות
חכמתו, מבטל דעתו ומודה לו.

מדת ההוד: כאשר הוא לא מבין ולא חש
כדברי החכם – אבל הוא מודה לדבריו
בהכירו את מעלתו וחכמתו

ועד שישנה בחינת הודאה שבהודאה:
והינה, שאינו משיג בשכלו ואינו מכיר בלבו
הפלאות חכמתו, רק שיוע שהוא מפלא בחכמה,
ולכן מודה שצריך להודות לו, שזהו בחינת
הודאה שבהודאה בלבד.
וזהו ענין העבודה בזמן הגלות בבחינת נצח
הוד דוקא, ועד להוד שבהוד, שהוא ענין הודאה
שבהודאה בלבד.

הוד שבהוד: הוא אפילו לא מבין ומרגיש את
מהות החכמה של החכם, אלא רק יודע
שהוא חכם – ובכל זאת מודה ומתבטל

ה. דוקא בעבודה פשוטה

והנה מבאר בדרושי ל"ג בעומר³¹, שדוקא
בבחינת הוד שבהוד ישנם הגלויים היותר נעלים...

דוקא במידת 'הוד שבהוד' הנמוכה – נמשך
ה'גילוי אלוקות' הגבוה ביותר

ומזה נמשך גם בעבודת האדם³²:
דעם היותו במעמד ומצב דחשך כפול ומכפל,

דהנה, נצח הוא לבר מגופא [חוץ לגוף], כי,
מציאות האדם היא המח²³ והלב²⁴ ("לבא פליג
לכל שפיין [והלב מחלק לכל האיברים]²⁵), דהינו
המוחין והמדות, שזהו הראש והגוף, שהרי הלב
הוא באמצע הגוף ("לבר מגופא" הוא בבחינת נצח
והוד).

אומה שליט על הלב, ומזה נמשך אחר כך
הולדת המדות, הרגש שבלב שמהתבוננות יבוא
גם כן להתעוררות במדות שבלב כדכעי, באהבת
ה' ויראתו, וכן שאר כל המדות, שעל ידי זה
יהיה ממלא בעניני תורה ומצות וקדושה, כמבאר
בתניא.

אמנם, בזמן הגלות, ובפרט בהחשך כפול
דגלות האחרון, ד"אכשור דרא בתמיה [לשון
הגמרא: "כי הדור נעשה כשר?"]²⁶, שלא נקל כל
כך להתעורר באהבה ויראה על פי טעם ודעת
דהתבוננות,
אזי צריכה להיות העבודה בבחינת נצח והוד.

עיקר האדם והתעסקותו היא שכל המביא
רגש, אבל במצב של גלות העבודה היא
בכוחות הפעולה – נצח והוד

ד. נצח והוד

דהנה²⁷, נצח שהוא לבר מגופא (שהוא השכל
והמדות) הוא ענין הנצחון.
והינה, שאף על פי שבשכל אין לו הוכחה והכרח
על זה, וכמו כן אין לו ענין הרגש במדות שבלב,
אף על פי כן עומד הוא בתקוף נגד כל אויב ומנגד,
בלי הסברה וטעם ורגש בלב, כי אם מצד מדת
הנצח.

מדת הנצח: כאשר השכל לא מכריח אותו,

23. כלומר כוחות השכל, חב"ד.

24. כוחות הרגש, חג"ת.

25. בסוף כל התנהלות האדם היא מכוח האהבה והיראה, כמבואר
בחסידות.

26. יבמות לט, ב. שם נאמר: "בראשונה שהיו מתכוונים לשם מצוה -
מצות יבום קודמת למצות חליצה, ועכשיו שאין מתכוונים לשם מצוה,
אמר: מצות חליצה קודמת למצות יבום. אמר רמי בר חמא א"ר יצחק,
חזרו לומר: מצות יבום קודמת למצות חליצה. א"ל רב נחמן בר יצחק;
אכשור דרי?".

ורשי"י מסביר: "אכשור דרי - בתמיה וכי נתכשרו הדורות?".

27. כעת תבואר מהות העבודה דנצח והוד.

28. בבא קמא כט, א.

29. שו" דוגמה משכל.

30. דוגמה מרגש: שהוא מרגיש אחרת.

31. שמידתו היא "הוד שבהוד" (על פי סדר ספירת העומר שכל יום מכון
כנגד מידה אחרת).

32. בדרושים מבואר שהקב"ה מתגלה בצורה הכי חזקה במידת ה'הוד
שבהוד' האלוקית (שעניינה לא הוסבר כאן) – וכעת יוסבר כיצד גם אצל
יהודי, עבודת השם במידת 'הוד שבהוד' היא שיש לה את הכוחות הכי
גבוהים.

ו. כוח המסירות נפש

ובאור הענין בעבודת האדם:

שכללות העבודה בזמן הגלות, ובפרט בדרך דעקבתא דמשיחא, היא באופן של מסירות נפש³⁶, (ומזה גופא מוכח גדל מעלת הפחות שנתנו בדרך דעקבתא דמשיחא, שדוקא בדור זה מתגלה כח המסירות נפש יותר באשר בזמן הבית (כ').

וכידוע בבאור הפתוב³⁷ "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", שענין זה הוא בעקר לגבי דרא דעקבתא דמשיחא.

דאף על פי שמשה רבנו "אמת ראה"³⁸, מכל מקום היה ענו בפרט לגבי דרא דעקבתא דמשיחא,

שזהו מצד כח המסירות נפש שבדרך דעקבתא דמשיחא, שמבלי הבט על זה ש"אכשור דרא בתמיה", ומצד החשך כפול ומכפל שבעולם ישנם מלעיגים וכו', וגם הוא בעצמו נמצא במצב ירוד, שהוא עדין לא טפל כדבעי בגוף שלו, הינו, שהמחין והמדות (ראש וגוף) אינם כדבעי, שלכן צריך להגיע לעבודה שלפני מגופא,

מכל מקום עומד הוא איתן שלא להתפעל מאיזה טענות ומענות שיהיו, ושום דבר אינו משנה אותו מלמלא את העבודה של איש ישראל, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, מתוך מסרות נפש באפן דנצחון והודאה.

שזהו ענין הדלוג ברקל אחת והקפיצה בב' רגלים.

מעלת דור עקבתא דמשיחא היא בעבודה של מסירות נפש

שעדין לא יצא ממצר הגרון³³ (הינו שהתבוננות לא נמשכה גם בלב), ויתכן שחסר אצלו גם בשלמות המוח והלב מצד עצמם³⁴ (לבד ממצר הגרון),

אף על פי כן עומד הוא בנצחון דמקרח לעשות כמו שהוא על פי תורה, וכן יקום!

ועל דרך זה בבחינת הוד, דאף על פי שיש לו טעמים והכרחים וכו', מכל מקום מודה הוא, ועד לבחינת הודאה שבהודאה,

וכללות הענין בזה, שעומד בבטול לגמרי, ואינו מסתכל על מה שמסביבו, ושום ענין אינו תופס מקום אצלו, כי מנח אצלו שמקרח לעשות כמו שהוא על פי תורה!

הנה על ידי זה דוקא פועל שימשך להיות "ונחה עליו רוח ה' וגו'", בבחינת הוד דעתיק, שנמשך באפן ד"מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות", ברקל אחת ובשתי רגלים (שהוא ענין נצח והוד, כנזכר לעיל).

ובעבודת האדם: כשהוא פועל בלי שכל ורגש, רק מתוך התמסרות עיוורת לקב"ה – זה מה שמביא ל"ונחה עליו רוח השם", הוד שבעתיק

אמנם זה גופא צריך באור:

דמכיון שנצח והוד הם למטה מהראש והלב, שיהי הם "לבר מגופא", אם כן איך יתכן שיפעלו ענין שלא פועל המוח והלב, שיהיה "ונחה עליו רוח ה' וגו'", כנזכר לעיל³⁵?

אף הענין הוא:

דעם היות נצח והוד לבר מגופא, מכל מקום, שרשם הוא למעלה מבחינת המדות וגם למעלה מבחינת המוחין...

הסיבה לכך שבנצח והוד נמשכות ההמשכות הכי גבוהות – כי בשורשם הם נעלים יותר מהמוחין והמדות

33. 'מיצר הגרון' הוא מושג בקבלה ומשמע בחסידות המדבר על המעבר שבין המוח – ההתבוננות, אל הלב – הרגשות המיצר הזה הוא החסימה שיש לעתים בין מה שאנחנו מבינים ובין מה שאנחנו מרגישים.

ומבאר ש'מצרים' ענינים מיצר הגרון ('ופרעה' אותיות 'העקף'), ויצאת מצרים היא היכולת לצאת מהמוחין אל המידות.

34. כלומר שגם ההתבוננות כשלעצמה לא טובה ולא עובדת, וגם המידות כשלעצמן צריכות תיקון.

35. עם כל ההערכה לעבודת הנצח וההוד – איך יתכן שיפעלו על היהודי ענינים נפלאים שהעבודה ה'בריא' והרגילה של מוח ולב לא פועלת בו?

36. במסירות נפש מתגלה עצם הנשמה של היהודי והקשר הבולתי מוגבל שלו עם הקב"ה, האת, בשונה מעבודה פנימית (עבודת מוח ולב סדירה) שמבטאת את היכולות הרגילות שלו ולא את תוקף הקשר עם השם.

וזהו הרעיון המובע כאן לכל אורך המאמר, שבעבודה באופן של נצח והוד, היבשות וחסרות חיות לכאורה – מתגלים הכוחות העצמיים של היהודי עוד יותר מאשר בעבודה 'פנימית' רגילה.

37. בהעלותך יב, א.

38. סנהדרין קיא, א: "וימרה משה ויקד ארצה וישתחו, מה ראה משה? רבי חנינא בן גמלא אמר: 'אור אפים' ראה, ורבנן אמרי: 'אמת' ראה."

רש"י: "אמת ראה - במדותיו [של השם] שנקרא אמת, ונתירא אם נתחייב כלייה אם הוא דן אותן בדיון גמור, ומיהר והתפלל עליהם שלא יהא דן אותן לפי מעשיהם."

ומכאן הפליאה: אם משה רבינו 'אמת ראה' – את מידת האמת שאין בה 'משחקים', כיצד הוא 'ענין' כלפי דור שכולו חסר אמת ופנימיות, ויש בו רק 'נצח' ו'הוד' חיצוניים?

ויובן זה³⁹ על פי משל גשמי בנפש ואברי האדם למטה:

דידוע, דיותר נקל לאדם להכניס את הרגל והעקב במים רותחים מלהכניס את הראש. וטעם הדבר הוא: לפי שבהראש החיות הוא בגלוי, מה שאין כן ברגל החיות הוא בהעלם⁴⁰.

והדגמא לזה יובן גם כן בנוגע לעקר ופנימיות החיות של יהודי, שהוא ענין המסרות נפש, וכמאמר כבוד קדשת אדמו"ר הזקן 'יהודי אינו רוצה ואינו יכול להפרד מאלקות':

הנה בראש⁴¹, שהחיות הוא בגלוי, הרי זה פועל העלם וכסוי על המסרות נפש, מה שאין כן ברגל, שהכחות הפנימיים הם בהעלם וקטנות וצמצום, הנה שם דוקא נקל יותר לפעל ענין המסרות נפש.

וזהו מה שדוקא בדורות האחרונים, בעקבתא דמשיחא, דכשמו כן הוא בחינת עקב, הנה דוקא שם ישנו כח המסרות נפש בגלוי⁴².

כיוון שדוקא כאשר החיות הגלויה בהסתר – מתגלה כוח המסירות נפש

ז. הכנה למשיח

והנה על ידי כללות העבודה בזמן הגלות בבחינת נצח והוד, בחינת הרגלים שלבבר מגופא, נעשה הענין ד'מדלג על ההרים מקפץ על

39. מדוע באמת רק הנהגה של 'נצח' ו'הוד' יכולה לבטא את המסירות נפש העמוקה ביותר.

40. ובהאור בזה (דלקאורה), מהו הקשר דמשום שהחיות בראש הוא בגלוי לכן קשה יותר להכניסו (כו):

דהנה, חיות הנפש נמשך ומתפשט בכל הגוף בשוה, דזהו מה שבכל נקודה שבגוף הוא חי, והחיות הוא בכל הגוף בשוה.

מה שאין כן בכחות הפנימיים, שבהם בא החיות בגלוי, ישנה התחלקות בהחיות, החיות שבהראש והחיות שבלב, עד להחיות שברגל והעקב, ששם (בעקב) החיות הוא בתכלית ההעלם וההסתר.

והנה, כאשר כחות הפנימיים הם בגלוי, מכסים הם על החיות העקרי והפנימי.

הינו דמצד זה גופא שהם בגלוי לכן הם מכסים על החיות הפנימי, ולכן אף שרוצה להכניס את ראשו במים רותחים, מכל מקום קשה לו, שזהו משום שהחיות שבגלוי (כחות הפנימיים) מכסה ומעלים על עקר החיות.

41. כלומר בעבודה בבחינת 'ראש' – מוחין.

42. וכללות הענין בזה:

שדוקא העבודה שמצד בחינת נצח והוד שהם לבר מגופא, מגעת בעצם הנפש, כיון ששרש הנצח בבחינת 'והוד' נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם) כי לא אדם הוא (להנחם), ודוקא על ידי זה נשלמת ונאכה בגלוי בפעל עשית הדיקה לו יתברך במתנותיו.

הגבעות", מדלג ברגל א' ומקפץ בב' רגלים, לפעל את הגאולה האמתית והשלמה על ידי משיח צדקנו, כפרוש המדרש "קול דודי הנה זה בא" – "זה מלך המשיח"...

וזהו "ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'" עד להענין ד'והריחו ביראת ה'", שהוא בחינת הוד שבעתים, הנה כל זה נמשך על ידי בחינת הוד שבהוד, כמבאר בדרושי ז"ל בעמור.

וכיון שבזמן הגלות נעשית עבודתם של ישראל בבחינת נצח והוד, עד לבחינת הוד שבהוד, שזהו הדגמא היותר תחתונה דהודא שבהודא, לכן יהיה אצל כל אחד ואחד מישראל הענין ד'ונחה עליו רוח ה' גו', כמו שאומרים (בתפלה הנ"ל) "ויתקיים בנו מקרא שכתוב ונחה עליו גו'..."

בגאולה האמתית והשלמה על ידי משיח צדקנו, כדאיתא בזהר ד'ביומוי דמלכא משיחא לא ימרון חד לחד אלף לי חכמתא [בימי המלך המשיח, לא יאמר האחד לאחד למדני חכמה], דכתיב ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם כו'".

דהנה, "כימי צאתך מארץ מצרים ארצנו נפלאות", וכמו שיציאת מצרים היתה הכנה למתן תורה דנגלה ותורה, כן הוא גם בגאולה העתידה, שאז יהיה גלוי תורתו של משיח, שמשח ילמד תורה את כל העם כלו, ועד ש'מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים'.

דווקא על ידי עבודה בבחינת נצח והוד – פועלים את הגאולה, וזוכים ל"ונחה עליו רוח השם", גילוי הוד שבעתים

וההכנה לזה היא על ידי העבודה בימים האחרונים של הגלות בהענין ד'יפוצו מעינותיך חוצה", שעל ידי זה ממהרים ומזרזים את הזמן ד'יפקון ישראל מגלותא שלא יצטרכו למילך חד לחד דהא רוחא דלהון דכליל מפל רוחין ידיע כלא וכו'".

הינו, שבכל אחד מישראל יהיה "ונחה עליו רוח ה' וגו'", בבחינת משיח צדקנו.

וההכנה לזה היא "יפוצו מעינותיך חוצה"

אל תעצרו בדרככם אל החירות המוחלטת!

(תורת מנחם, כרך כה, עמוד 193)

שאפילו עבד אחד: מכילתא יתרו יח, יא.

הרוחץ: שמות רבה ספ"א, וראה ת"י שמות ב, כג.

בעוני הכי גדול: ראה רמב"ן לדברים טז, ג.

וברכוש גדול: ראה בכורות ה, ב.

במ"ט... עבודה זרה: זוהר חדש יתרו (לא, א. באריכות בצרור המור, הובא בשל"ה מס' פסחים פ"סקא מה נשתנה). מכילתא שמות יד, כט.

בכבודו ובעצמו: מלכות דאין סוף ועצמות דא"ס שלפני הצמצום (אדמו"ר - מהורש"ב - נ"ע).

במדינה הכי עליונה: להעיר מרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ח. מאמר עדות לאדמו"ר הצמח צדק (נדפס בספר החקירה שלו [סד, א ואילך]).

ביד רמה: בשלח יד, ח.

נגלה עליהם הקב"ה בכבודו ובעצמו: הגש"פ פ"סקא מצה זו ופ"סקא ויוציאנו.

אל כל אחד מהם ישירות... אנכי ה' אלקיך: יתרו כ, ב. יל"ש עה"פ (רמז רפ).

ממלכת כהנים וגוי קדוש: יתרו יט, ו.

בתנ"ך ובדברי חז"ל מתוארות בפרטיות המרירות של גלות מצרים והירידה העמוקה של בני ישראל בזמן ההוא.

הם היו משועבדים בארץ שאפילו עבד אחד לא היה יכול לברוח משם, תחת שלטונו המוחלט של פרעה הרוחץ בדמם של ילדי ישראל, בעוני הכי גדול, ושבוים מגזירות ועבודת פרך. והנה, נשבר שלטון פרעה, ובאה החירות של כל העם, והחירות היא ביד רמה וברכוש גדול.

גם הגאולה ממצרים במובן הרוחני, הייתה בצורה של מהפך מן הקצה אל הקצה. בני ישראל היו שקועים עמוק בתרבות המצרית עד שנפלו במ"ט [ארבעים ותשעה] שערי טומאה [בדרגות הנחותות ביותר], עד למדרגת עבודה זרה. והנה, נגלה עליהם [התגלה בפניהם] הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, ובתוך שבועות ספורים עומדים הם כולם לפני ה' סיני, במדרגה הכי עליונה של קדושה ונבואה, והקדוש ברוך הוא מדבר אל כל אחד מהם ישירות, ללא ממוצע [מתווך], ואומר: "אנכי השם אלוהיך!"

הלימוד וההוראה מזה הן:

באיזה אופן שיהיה מצבו של יהודי, ובאיזה אופן שיהיה נראה המצב לפי הערכת השכל האנושי - צריך יהודי בכל יום לזכור את יציאת מצרים - לשאוף ולפעול למען חירות וגאולה שלמה, ביד רמה וברכוש גדול, - מכל מיני השעבודים [סוגי ההשתעבדות] וההפרעות שעומדים בדרכו מה"מצרים" שלו עד להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, ולקבל את התורה. אסור לעצור או להסס בדרך; אסור להסתפק בהישגים הראשונים; צריך להמשיך ללכת הלאה, להתעלות בעילוי אחר עילוי, עד להכרה והרגשה ש"אנכי השם אלוהיך".

הוראות אלה חשובות ומתאימות ביותר בימינו, כאשר ניכרת תנועה, לא רק מצד יחידים אלא גם מצד קבוצות ושכבות שלמות, להשתחרר משעבוד רוחני, וללכת בדרך החירות האמיתית, שהיא חירות גמורה מהפחד מפני "מה יאמר הגוי" - והכוונה היא לגוי במובן הפשוט של המילה, וגם לגוי הפנימי, היצר הרע.

אליהם היא הקריאה של חג הפסח: אל תעצרו בדרככם, לכו הלאה ועלו מעלה, וביד רמה! ואז ודאי הדבר שתצאו לחירות.

מהלכות ומנהגי פסח

הצמח-צדק אסר אכילת צנון בפסח, בלי טעם.⁹

רבותינו היו אוכלים דגים בפסח.¹⁰

כנראה, הרבי לא היה שותה תה בפסח (אבל בכלל, הקלו בזה גם רבותינו).¹¹

הרבי היה אוכל מאכלי חלב בפסח.¹²

בין כלי הפסח של רבותינו נשיאנו היו גם צלחות עם פסי זהב סביב שפתן.¹³

אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע היה צריך לאכול בפסח שקדים מתוקים לרפואה. והקפיד שיקנו אותם (קודם הפסח) בחנות שאינה מוכרת כלל מוצרי חמץ.¹⁴

דבר 'דירת פסח' או מטבח מיוחד לפסח - "לא ראיתי ולא שמעתי רבותינו נשיאנו נוהגים כן".¹⁵

המנהג פשוט במדינות אלו... שלא להשתמש בפסח בשום כלי זכוכית שיש לחוש בו שמא עירו לתוכו משקה חמץ חם, או שמא נשתהה בתוכו משקה חמץ מעת-לעת.¹⁶ הנהגים שיהיו להם כלים מיוחדים לפסח, ושלא להזדקק להכשרת הכלים כלל, תבוא עליהם ברכה.¹⁷

אחד החסידים נהג להכין לעצמו מים לכל החג, ואחר-כך, כשהיה קשה עליו, רצה לבטל המנהג

אין אוכלים מצות מכונה, אפילו לא ילדים.¹ נזהרים ביותר ממצה שרויה. ולכן המצות שעל השולחן מכוסות [בפועל: כל אחד אוכל לעצמו מתוך שקית סגורה. אוכלים את התבשילים וכו' וכל-שכן ששותים - בנפרד, ולא יחד עם מצה. למעשה, אף אין מטגנים מצה במי-פירות], שמא תיפול עליהן טיפת מים, וכן שלא יפלו מפירורי המצה למים או למרק. קודם ששופכים מים, או משקאות שמים מעורבים בהם, לכוס או לקערה, בודקים שלא יהיו בכלי פירורי מצה [כלי עם דבר לח שנפל בו פירור-מצה, נמנעים מלהשתמש בו בפסח זה].²

מצד החינוך - גם הקטנים צריכים להיזהר ממצה שרויה.³

נזהרים משתיית י"ש בפסח.⁴

כשהסירו את החותמות מבקבוקי היין, נזהרו שהפותחן (הכלי שבאמצעותו פותחים את הבקבוק) לא יגע ביין עצמו.⁵

הרבנית רבקה נ"ע אמרה שאצלם לא שטפו את הביצים לפני פסח.⁶

זה כמה שנים מנהגנו לא לקחת קידה וקינמון לחרוסת [וכן לא להשתמש בתבלינים בכלל] מחשש תערובת חמץ.⁷

רבינו הזקן אמר: "בפסח אין צריך לכבד זה את זה באכילה ושתייה, אבל מותר ליטול בעצמו".⁸

1. 'תורת מנחם - התועודיות' תשי"א ח"ב עמ' 7. ראה 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' כט-לא על היחס למצות מכונה.
2. ספר המנהגים עמ' 41. האמור בסוגריים - ע"פ 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' מט, מח.
3. התועודיות תשמ"ח ח"ג עמ' 111 הערה 258. והנאמר בשיחה הנ"ל דתשי"א שאין להקפיד בזה, הכוונה לקטנים ביותר שטרם הגיעו לחינוך, שעדיף להאכילם שרויה מאשר מצת מכונה.
4. גם אם בטוחים לחלוטין בכשרותו - ראה 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' נד, ושם בעמ' נו שלא נזהרו בהנאה ממנו.
5. לקוטי-דיבורים עמ' 846.
6. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' סד, מלקוטי סיפורים עמ' רסא. ומביא שם ש"ק אדמו"ר מהור"צ נ"ע הקפיד על הבחורים בליבאוויטש שהידרו לרחוץ. בזמננו יש החוששים לכוהל בסימון שע"ג הביצים, ומשוקים במיוחד ללא סימון.
7. ספר המנהגים עמ' 39. ובפועל נמנעים ככל האפשר ממוצרי תעשייה בכלל.
8. היום-יום עמ' מז. ספר המנהגים עמ' 42. והיינו רק כדי שלא לגרום

- הרגשת אי-נוחות למישהו ולהביאו לבטל הידוריו, אבל ודאי שיש לארח ולתת האפשרות לקחת, אם סומך על המארח. ראה ספר השיחות תש"ה עמ' 91 ועוד. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' סז, וש"נ.
9. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' סב.
10. שם עמ' ס. וכנראה קנו והכינו אותם לפני פסח, כמנהג הפשוט המובא שם.
11. שם עמ' נג, ששתה במקומו חלב מהול במים חמים. ובב"מ ערב פסח תשנ"ה עמ' 14, מובא מפי המשב"ק שהשתייה בימי הפסח היתה מיץ תפוזים שנסכת בבית. בעמ' הנ"ל מובא שנהגו לשלוח תה, ועל אדמו"ר מהור"צ - מובא בעמ' קו.
12. מפי הרה"ח ר' בנימין קליין ('תשורה', נה"ח, ח' אדר תשנ"ו, עמ' 29). ו"א שהיה זה (לגבי הרבי עצמו) רק משנת תשל"ח ואילך. ושמואל אכל גם בבניה (ב"מ"ש). וראה 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' מו אות ו ועמ' נג אות י.
13. 'אוצר מנהגי חב"ד' ס"ע נט, מהרה"ח ר' רפאל-נחמן הכהן ע"ה בשם הרה"ח רשד"ב זיסלן ע"ה.
14. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' סד, מהרה"ג הרב יעקב לנדא ע"ה.
15. לקוטי-שיחות כרך לב עמ' 204 בהערה. ומציין שם לדרכי חיים ושלוש הל' פסח ס' תקעב, שבעל המנחת אלעזר נהג כן. (וע' ס' 'מהרי"ל - מנהגים' הוצאת מכון ירושלים עמ' תרל"ו אות צז).
16. שו"ע אד"ה"י סימן תנא סעיף עג. וכן נפוץ המנהג בין אנ"ש שלא להכשירים גם מאיסורים. וראה בס' 'הגעת כלים לפסח' פ"ג סעיף נט. ולגבי דורלקס ופייקס וכו' דנו רבות בספרי השו"ת, ראה בס' הנ"ל פ"ג סעיף שעה.
17. ראה במבוא לס' הנ"ל, אות י'.

מתחילים לומר מזמור קכ"ג, ואחר כך המזמור המתאים לכל אחד, לפי מספר שנותיו²⁵.

שבת קודש פרשת מצורע – שבת הגדול יב ניסן

אחר תפילת מנחה אומרים את ההגדה, מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו". הרבי נהג לאומרה עם הציבור, בישיבה על מקומו.

במוצאי שבת קודש - אין אומרים "ויהי נועם", "ואתה קדוש".

קידוש לבנה (מי שלא קידשה קודם).

יום ראשון יג ניסן

יום ההסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' נ"ע.

כל אחד ואחת, אנשים נשים וטף, ינצלו 'עת רצון' זו, כדי: א) ללמוד פרקי משנה (על-כל-פנים פרק אחד, המתחיל באות אחת) של שמו הקדוש. ב) להוסיף בלימוד תורתו של בעל ההילולא. ג) להוסיף בעבודת התפילה. ד) להוסיף בנתינת צדקה, ומה טוב - לעניין השייך לעבודתו המיוחדת של בעל ההילולא או למוסדות העוסקים בעבודתו, ובעבודת רבותינו נשיאנו ממלאי-מקומו. ה) לקיים התוועדות של שמחה, בה יקבלו עליהם הנאספים החלטות טובות בענייני תורה ומצוות.

בדיקת חמץ

זמן הבדיקה הוא מיד אחרי צאת הכוכבים, ותמיד לאחר תפילת ערבית.

את הבדיקה עורכים בכל המקומות שיש לחוש ולהסתפק שמא הכניס לתוכם חמץ, אפילו באקראי.

לפני הבדיקה צריך לנקות היטב את כל החדרים שצריך לבדוקם. כן יש לרכז את כל החמץ המיועד לאכילה בערב ולמוחרת בבוקר, במקום המשתמר מילדים וכדו'.

זמן קצר לפני כן מניחים במקומות שונים בבית עשר חתיכות של חמץ קשה, עטופות בנייר.

את הבדיקה עורכים לאור נר של שעווה ועל-ידי נוצת עוף. הבודק מניח את החמץ שמוצא בשקית קטנה של נייר. בגמר הבדיקה מניח את

על-ידי התרת נדרים. והורה לו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב שלא לבטלו, אף שאדמו"ר בעצמו לא נהג בזה, כיוון שמנהג זה הוא מהנהגות הבעש"ט¹⁸.

בס' תשבי ועוד מובא, שיש הנמנעים מלהזכיר שם 'לחם' בפסח. על הרבי מסופר שכשאמרו לו על חדר מסויים שיש בו 'חמץ', הגיב: לא כדאי להזכירו בפסח¹⁹.

אין נמנעים מלהכין בפסח מיני מאכל (ומאפה) הדומים למאכלי חמץ²⁰.

לפני פסח מבשלים, ומסננים בבד, את הסוכר המיועד לפסח, כדי לוודא שאין בו לכלוך כלשהו. יש הנוהגים כמנהג רבותינו נשיאנו עצמם, ואינם אוכלים כלל סוכר או מוצרים המכילים אותו בפסח, אך הרבי אמר שאינו יודע אם זו הוראה לרבים²¹.

נזהרים ממאכל שנפל על הרצפה, ואף בכלים לכתחילה²².

אוכלים רק פרי או ירק בעל קליפה, ומקלפים אותו לפני האכילה (אפילו עגבניות ותמרים) בסכין המיוחד לכך, שאין משתמשים בו לחיתוך מאכלים.

נוהגים שלא לאכול דגים מלוחים ('הרינג') בפסח²³.

יום שישי יא ניסן

יום הולדת את כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו. היום²⁴,

18. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' נז. ויש מאנ"ש הנוהגים בזה גם כיום.
19. מליל הסדר תשל"ט, 'התקשרות' גיליון לח עמ' 13, 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' סו. אגב, הרבי נמנע מלאכול מאכל שאמרו עליו בטעות שהוא 'קניידלאך' - 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' מז.
20. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' סד.
21. המלך במסיבו ח"א עמ' שז. וראה בארוכה 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' נ ואילך, ושם, שכבר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע אמר שאינו אוהב שמחקים אותו בזה.
לעניין סינון המים, בהמשך להמסופר ב'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' נט, שמקורו הוא הרה"ת ר' טובי' שי' זילברשטרם, מוסר הג"ל שבאחד המוסדות מצאו לכלוך כלשהו בתוך בד-הסינון, והרבי העיר על זה שעדיף שלא לסנן כלל, על-כן לא הוכרתי זאת.
22. בס' 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' ס (ללא ציון מקור) כתב שיש הקולפים ואוכלים את המאכל. ולעניין כלל, כתב שנמנעים משימוש בו אף בדיעבד באותה שנה.
23. שם עמ' סא, עיי"ש (וחבל שלא נכנס כלל לבירור המציאות כיום).
24. ההוראה - אג"ק ח"ג עמ' שמב, וש"נ. הטעם בלוקיט שיחות חב"ב עמ' 496, 'תורת מנחה - התוועדויות' תשי"א חב"ב עמ' 206 ואג"ק ח"ה עמ' טז.
בלוח כולל-חב"ד כ' 'קודם שיעור תהלים', וע' שערי הלכה ומנהג אורח ח"א ס"ע קצא. ולמעשה נהג הרבי כשהתפלל בציבור לומר את הפרק שלו לאחר השיעור היומי.

25. לוח כולל-חב"ד.

השקית, הנוצה ושיירי הנר בתוך כף עץ קעורה, עוטר הכל בנייר (מלבד ידידת הכף שנשארת מחוץ לעטיפה), כורך חוט סביב הנייר כמה פעמים, מהדקו וקושרו.

בין הברכה לתחילת הבדיקה אין לדבר כלל, אפילו מענייני הבדיקה. ונכון שלא לדבר כלל שלא מענייני הבדיקה כל זמן הבדיקה.

כתב רבינו הזקן: "ויעמיד מבני ביתו אצלו לשמוע הברכה שיבדקו איש במקומו, ולא ישיחו בינתיים, ויזהרו לבדוק תחילה בחדר הסמוך למקום ששמעו הברכה", ולדעת הרבי, ייתכן שכוונתו היא, שמצווה לזכות גם את בני-ביתו (הגברים) בבדיקת החמץ, וכיוון שגם בעל-הבית בעצמו יבדוק קצת - אין בזה סתירה לדין "מצווה בו יותר מבשלוcho".

את החמץ הנמצא בבדיקה שורפים למוחרת בבוקר.

אחר הבדיקה מבטלים את החמץ שלא מצאנו, באמירת "כל חמירא" (הראשון).

מכירת חמץ

נוהגים לעשות את הרב 'מורשה', דהיינו מיופה-כוח למכירת החמץ. [לכתחילה עושים זאת בכתב, יש להוסיף בטפסים את שם הרב וכן את פירוט המקומות שהחמץ נמצא בהם, לפני החתימה. אם אפשר, עושים זאת בצירוף קניין, ליתר תוקף. באין ברירה אפשר לייפות את כוח הרב גם בטלפון]. בבית האדמו"ר מוכרים את החמץ לרב בצירוף 'ערב-קבלן', והוא מוכרו לגוי. הרב מוכר את החמץ לגוי בשטר ובקניינים נוספים, עם 'ערב-קבלן'. בזמן האחרון אין מדקדים במסירת המפתח במכירת חמץ.

מוכרים גם חמץ גמור, וגם את כלי החמץ (שמא נותר עליהם חמץ 'בעין'), ואין צריך להטבילם לאחר הפסח.

מאכל או משקה בחשש חמץ שנתקבל מהרבי, אין מנהגו למוכרו חס-ושלום לגוי, אלא משתדלים לאוכלם בעצמנו [ובאין-ברירה - לבערם כדין לפני הזמן].

יום שני

יד ניסן - ערב פסח

הבכורים, בין מאב ובין מאם, מתענים, ואפילו כוהנים ולויים, ונתפשט המנהג שבמקום להתענות משתתפים הבכורים בערב פסח בסיום

מסכת (סעודת מצווה), וממילא נפקעת התענית. יכולים לסיים גם מסכת מהתלמוד הירושלמי.

החל מבוקר ערב-פסח אסור לאכול מצה. מעתה ועד אחרי 'כורך', אין אוכלים מכל המינים הנכללים בחרוסת ובמרור.

במרכז הארץ מותר לאכול חמץ עד השעה 10:23, ויש לשורפו (וכן למכור את החמץ שמשאירים, לגוי) לפני השעה 11:30 (שעה זו היא בנוגע לרב המוכר, אך הציבור צריך להקדים ולהגיע אל הרב מבעוד מועד, לכל יאחר את המכירה!).

שריפת החמץ בשעה החמישית (10:28-11:30). אין שורפים אותו בתנור שמבשלים או אופים בו משהו, אלא עושים בעבורו מדורה נפרדת. ונכון לשרוף כזית, לקיים בו מצוות ביעור.

עם הביעור אין לשכוח לנער את החמץ העלול להימצא בכיסי הבגדים, ובפרט באלו של הילדים. כן לגבי החמץ העלול להימצא בתוך המכונות (אם לא ניקו ובדקו שם לפני-כן).

לאחר השריפה אומרים "כל חמירא" (השני), ובו מבטלים את כל החמץ, שמצאנו ושלא מצאנו.

הכנות לסדר

יערוך שולחנו (היינו סידור השולחן והכלים וכדומה, ללא ה'קערה') מבעוד-יום.

כדאי שיהיו לכל ילד סידור, חומש, ולהבדיל - קופת צדקה, משלו, וכן ספרי-קודש אחרים. ובעניין שהזמן גרמא - הגדה של פסח. ומה טוב - שקודם החג יקנו לכל ילד סידור חדש וכיוצא-בזה²⁶, מה שיוסיף לו חיות ומרץ להשתמש בזה בפועל²⁷.

המצות

לא לשכוח לוודא שהפרישו (ואם לאו - להפריש בעצמו) 'חלה' מן המצות. לברור מחשש נפוחות וכפולות.

יש להכין מצות בכמות מספקת עבור כל המסובים. שלוש מצות שלמות בקערה של עורך הסדר (וכל משתתף מבר-מצווה ומעלה), וכן מצות נוספות (שיהיו בהישג-יד לקראת קיום מצוותן) עבור כל המסובין למצוות אכילת מצה,

26. במכל-שכן ממה שעל-פי-דין (רמב"ם הל' י"ט פ"ו ה"ח. טוש"ע ושו"ע-אדה"ז או"ח תקכ"ט ס"ז) צריך לקנות לו קליות ואגוזים.

27. ספר השיחות תשמ"ח ח"א עמ' 343. ואכן נדפסו ומופצות ע"י מרכז צא"ח לשם כך הגדות מיוחדות בהוצאת קרית עם חוברת תמונות צמודה, שהוכנו בהתאם להוראות מפורטות שנתקבלו מהרבי בנידון.

כורך ואפיקומן.

נוהגים לקחת מצות כפופות - בית קיבול, שזהו עניין כלי האמיתי. ונוהגים להפסיק במפה בין מצה למצה²⁸.

הזרוע

נוהגים לצלות את הזרוע, וצריך לעשות זאת מבעוד-יום. שכח ולא צלה, אסור לו לצלותה בלילה (כיוון שאין מנהגו לאוכלה אף למוחרת ביום²⁹), ויניח במקומה בשר מבושל³⁰.

נוהגים לקחת חלק מצוואר עוף. כן מדקדקין שלא לאכול הזרוע אחר-כך³¹ - כל זה הרחקה שלא יהא כל דמיון לקורבן הפסח. ומטעם זה הנה כ"ק אדמו"ר מהור"י צ"נ"ע היה מסיר כמעט³² את כל הבשר מעל עצמות הזרוע³³, וכן נהג גם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע³⁴.

הביצה

מבושלת עד שתתקשה³⁵. אם לא בישלה מבעוד יום, רשאי לבשלה בלילה.

הרבי היה מדקדק שלא תישבר קליפת הביצה, אף שטורח היה לו להעמידה במקומה על-גבי המצות כשהיא בשלימותה.

המרור

נוהגים לקחת חסה³⁶ [כך שמה גם בארמית, ובלשון המשנה 'חזרת'] ותמכא [כך שמה בלשון המשנה, לפי הזהויה במסורת אשכנז, ובימינו נקראת בטעות בשם 'חזרת'] שניהם יחד - הן למרור והן לכורך³⁷.

28. ספר המנהגים.

29. שו"ע אדה"ז סי' תעג ס"א.

30. כף החיים שם סי' ק.

31. מנהג מדינותינו שלא לאכול צלי בליל פסח (שו"ע אדה"ז סי' תעו ס"א), ובספר המנהגים (וראה גם בהוספות למנהגים שבהגש"פ) משמע שמדקדקין שלא לאוכלה כלל גם למוחרת ביום, כדאוסרים שהובאו בכף החיים שם סי' ק.

32. אבל מעט בשר צריך להשאיר עליה, שכן עצם ללא בשר אינה נקראת 'תבשיל', שו"ע אדה"ז סי' תעג ס"ב.

33. כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו היה מסיר לפעמים אף את החוט הפנימי שבחלל הגרגרת - אוצר מנהגי חב"ד, ניסן-סיוון, עמ' קל.

34. ספר השיחות תש"ב עמ' 93.

35. "מצוה לחזור אחר חזרת... ואף-על-פי שהחזרת אין בה מרידות, מכל מקום כשהיא שוהה בקרקע, מתקשה הקלח שלה ונעשה מר מאד, ומפני כך היא נקראת מרור, ומצוה לחזור אחריה אף כשהיא מתוקה... זכר למה שמרור המצרים את חיי אבותינו... בתחילה בפה-רך... ולבסוף מרור חיהם בעבודה קשה..." (שו"ע אדה"ז סי' תעג ס"ל). ולעיל בסכ"ג מביא שינואים בין השאר גם בתמכא שקורין קריין. ובסכ"ח שמצטרפים זה עם זה לכזית.

מקפידים להשתמש בחסה מסוג 'רומינה', אולי על-פי מש"כ בס' שיעורי תורה עמ' קצו שעדיף לקחת "מין הארץ" דווקא.

עדיף להשתמש ב'חסלט', הטעון רק שטיפה חיצונית מזבוב-החול. חסה רגילה טעונה בדיקה היטב מן החרקים, עדיף שלא להשתמש בחומץ או מלח [מלבד הזהירות מ'כבוש'³⁵], הבעיה שבריכוז גדול מדי החרקים המוצצים מתים ונשארים בתוך העלה] אלא בסבון-כלים' בריכוז הרגיל לשטיפת כלים, ולשטוף כל פינה היטב עם 'ליפה' עדינה. מי שאינו יודע לבדוק, ישתמש בקלחים, בהם אין מצויים חרקים, אם כי הרבי לא אכל קלחים³⁶.

טוחנים את התמכא מבעוד-יום, ומכסים אותו שלא יאבד ממרידותו. והנוהגים לטחון את התמכא בבואם מבית הכנסת, יעשו זאת בשינוי³⁷.

אין לשכוח לנגב את עלי החסה, ובפרט בשביל "כורך". אפשר לעשות זאת גם בערב.

חרוסת

נעשה מפירות שנמשלה בהן כנסת ישראל³⁸, וצריך לתת בתוכו תבלין הדומה לתבן כגון קינמון וזנגביל, אך "מכמה שנים מנהגנו לא לקחת קידה וקינמון מחשש תערובת חמץ, רק תפוחים אגסים ואגוזים³⁹". צריך שתהא בו חמיצות כלשהי, זכר שהיו משעבדים בישראל עד שהיו שיניהם קהות, ומרככים אותה בין אדום, זכר למכת-דם³⁹.

החרוסת שבקערת הרבי יבשה, וריכוכה בין נעשה רק לפני אכילת "מרור", על-ידי שמניח מקצתה לתוך התחתית של כוס-היין.

הכרפס

אנו נוהגים לקחת בצל (או תפוח-אדמה⁴⁰).

היין

בליל הסדר חובה על כל אחד ואחד⁴⁰ לשתות ארבע כוסות יין.

מי שאפשר לו, ישתה יין (אדום⁴¹) בלבד. אם

35. כיוון שאין יוצאין ידי חובה במרור כשהוא כבוש, ושיעור 'כבישה' צריך או בחומץ הוא 'שיתגנו על האש וירתיח' (שו"ע אדה"ז סי' תעג ס"ג), וזה ייתכן לפעמים אפילו בשתיים-שלוש דקות.

36. ומציינים בזה למג"א סי' תעג ס"ק יא. אך במצב הנתון ודאי עדיף להשתמש בהם.

37. שו"ע אדה"ז סימן תקד ס"א.

38. שו"ע אדה"ז סי' תעג ס"ב-ל"ג.

39. צריך לרככה, כיוון שטיבול' ייתכן רק בנוזל. ומנהג כ"ק אדמו"ר מהור"י צ"נ"ע [וכן נהג הרב] לתת מעט חרוסת בתוך הצלחת שבתחתית הכוס, שבה נמצא היין שנשפר מהד' כוסות, כיוון שהכוס צריך להיות מלא יין על כל גדולתו (התועודיות תשמ"ו ח"ג עמ' 181). וזאת רק ל"מרור" לא לא למרור שב"כורך'.

40. שו"ע אדה"ז סי' תעג ס"ה.

41. שו"ע אדה"ז סי' תעג ס"ו (אם אין הלבן משובח ממנו), וכן נהג כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, אוצר מנהגי חב"ד עמ' קלט.

קשה לו, יערב בו מיץ ענבים טבעי, ואם גם זה קשה, ישתה מיץ ענבים טבעי לבדו⁴².

הכוס

חייבת להיות שלמה⁴³ ולהכיל 'רביעית'⁴⁴. שיעור רביעית על-פי ספר שיעורי תורה - 86 סמ"ק⁴⁵.

נוהגים להשתמש בגביע כסף⁴⁶. אין נוהגים להשתמש בגביע עם רגל⁴⁷.

בהדלקת הנרות מברכים "להדליק נר של יום-טוב" ו"שהחינו".

אחר מנחה, קודם השקיעה, קוראים את 'סדר קורבן פסח'.

ליל הסדר

סידור הקערה

מסדרים את הקערה, ואומרים קידוש בהקדמת 'אתקינו' של יום-טוב כנדפס בהגדה.

בשעת סידור הקערה, לפני הנחת כל דבר בקערה, אומר הרבי את הכתוב בסידור בעניין זה, ואחר סידור הקערה, אומר את כל סימני הסדר יחד, כפי שהם כתובים בהגדה. וכשמגיע זמנו של כל סימן הוא חוזר ואומר 'סימן' זה לפרטיו.

במשך כל זמן הסדר נמצא כוסו של הרבי לימין הקערה.

צריך להניח קערה ממש תחת המצות.

מצווה מן המובחר לקחת יין שאינו מבושל ושאינו בו שום תערובת כלל. אבל אם אין לו יין אחר משובח כמוהו, אפילו לכתחילה יכול לצאת בהם אם הם כשרים לברכת הגפן (שו"ע אדה"ז סי' תעב סכ"ו).

לכתחילה, יין הכשר לברכת הגפן הוא שיש בו לפחות רבע ממכמותו יין טהור (ראה שו"ע אדה"ז סי' רד ס"ט-י). שו"ת צמח צדק או"ח סי' כח. ולכאורה, ע"פ המבואר שם - כל זה הוא רק כשהדרך לשתותו על-ידי מזיגה זו, אבל לא כשהטעם מושג בעזרת תמציות שונות. כן לכאורה כל זה אינו שייך כלל במיץ ענבים).

כיום, שמארחים גם כאלה שיש חשש בנגיעתם ביין, סומכים רבים על הפיסטור כיון מבושל, וכן כתוב גם על היין שבהכשר בי"ד רבני חב"ד בארה"ק. ויש מחמירים (ראה שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' נב, שו"ת מנחת שלמה סי' כה, ועוד).

42. ראה המובא בס' סדר פסח כהלכתו ח"ב פ"ג הערה 26. באג"ק כרך יט עמ' ריג מציע מיץ ענבים כפתרון לשתית ארבע כוסות לחולה. (בקונטרס ר"ח כסלו מובא שבליל שמע"צ תשל"ח אחרי התקף-הלב בא הרבי לקדש בסוכה, והציעו הרופאים שיקדש על מיץ ענבים, והרבי סירב, באומרו "קידוש מאכט מען אויף וויין" - [קידוש עושים על יין]).

43. שו"ע אדה"ז סי' קפג ס"ד.

44. שו"ע אדה"ז סי' תעב סי"ז-י"ח.

45. אך כוסו של הרבי גדולה ביותר - המלך במסיבו ח"ב עמ' שג.

46. כרם חב"ד עמ' 48. המלך במסיבו ח"ב עמ' שכ. כפי החיים סי' תעב ס"ק יא. אך 'כוס של אליהו' מוג הרבי בוסוכית שקופה (המלך במסיבו שם עמ' שכב).

47. במאמרו של הר"ה רח"י אייזנברג בגיליון 400 של 'פכר חב"ד', מסביר נוהג זה - הקיים גם בקהילות חסידיות אחרות - כיוון ש"עפ"י הזהור נעשה עניין אחד מחמש אצבעות היד יחד עם הכוס, ולכן אין מפסיקים בנייהם.

בסידור רבינו הזקן איתא שמסדרים [קודם] הישראל, ועליו הלוי, ועליו הכהן.

המינים מונחים על המצות המכוסות, ולא בתוך קעריות נפרדות.

כל המינים הנאכלים בליל הסדר נלקחים מעל הקערה עצמה, ולא כהנהגין להשאירם על הקערה ולאכול מהמונח על השולחן.

לכרפס שעל הקערה נוטלים בצל שלם עם הקליפות, ואוכלים רק מקצתו.

מקפידים שתהא 'קערה' לכל בן-מצוות.

בנים ובנות קטנים חייבים במצוות הסדר לפי הבנתם (שזהו גדר 'הגיעו לחינוך') ולכן יש להכין עבור כל אחד ואחת מהם כוסות המכילים רביעית.

יש להכין כלי שבור, כדי לטפסף לתוכו. ודי בשבירה כלשהי.

קדש

מנהגנו בקידוש ובכל כוס של ברכה, למזוג עד שיישפך מעט החוצה (כבהדלה), וגם בליל הסדר יש לנהוג כך.

הרבי כתב בהגדה "אין מדקדיקן שימזוג אחר", אך בפועל לא הניח לאחרים למזוג לו.

נוהגים לקדש מעומד, הן בפסח והן בשבת ויום-טוב. וגם השומעים עומדים.

כוסו של הרבי גדולה ביותר. כשמניח הכוס בימינו אינה מוגבהת טפח, אחר כך מגביה ידו עם הכוס מעט, אך לא ראו שהרבי הגביה את הכוס שלושה טפחים. בכל פעם שנוטל הכוס במשך הסדר, עושה כסדר הנזכר בסעיף זה.

בשנים שבהן ערך הרבי את הסדר בדירת חמיו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, הייתה הרבנית חיה מושקא ע"ה עומדת בעת אמירת הקידוש בפתח החדר שממול (ולא אמרה את הקידוש עם הרבי), ולאחר מכן חזרה למקומה ושתתה את הכוס.

אשה ובת שבירכו שהחינו בהדלקת הנרות, גם אם מקדשות בעצמן, לא יברכוה עתה.

בפסח שותים את כל אחת מארבע הכוסות - כולה ובבת-אחת.

אין מנגנים 'ניגונים' בשעת הסדר, וכאשר צריכים להמתין זמן מה [וכן 'כדי שלא יישנו התינוקות'] שרים משירי ההגדה, כגון 'ממצרים גאלתנו', 'על אחת כמה וכמה' וכדומה.

כרפס

שיעורו: פחות מ-17 גרם. נוהגים לאוכלו שלא בהסיבה. לאחר מכן אין מחזירים את הנותר ממנו לקערה.

יחץ

פורסים את המצה כשהיא בתוך המפה, מכוסה. פורסים את המצה לשני חלקים: האחד גדול והשני קטן ממנו. את החלק הגדול מניחים לאפיקומן, ואת הקטן מניחים במקומו, בין שתי המצות.

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב ומהוריי"צ נ"ע היו שוברים את האפיקומן לחמש חתיכות. פעם נזדמן שנשבר לשש חתיכות, והניח אחת הצידה. "אין נוהגים בחטיפת [גניבת] האפיקומן בבית הרב".

מגיד

"בבית הרב אין מגביהים הקערה, ורק מגלים מקצת המצות".

כותב הרבי: "איתא בכתבי האריז"ל שצריך לומר את ההגדה בקול רינה ובשמחה. ויש-לומר שלכן היה כ"ק מו"ח אדמו"ר נוהג לומר את ההגדה בקול רם, ובזמנים שלא יכול היה לומר בעצמו בקול רם, זאת-אומרת שנראה לאחר בחושיו הגשמיים שאינו אומר בקול רם, היה באותם זמנים דורש מאחרים שיאמרו הם בקול רם".

אחרי 'הא לחמא' מסלקים הקערה עם המצות לצד אחר, אך המצות נשארות מגולות.

אין צורך לשטוף ולהדיח את הכוס לפני המזיגה, שהרי שטפוה והדיחוה קודם הקידוש.

'מה נשתנה' שואלים בשפה המדוברת (בבית רבינו - אידיש [התרגום המלא לאידיש - בס' שבח המועדים, מהדורת תשנ"ג עמ' 207]), וגם המדברים בלשון-הקודש מפרטים ומפרשים את השאלות על-פי המפורט בביאורי הרבי להגדה.

לפני 'והיא שעמדה', מכסים את המצות ורק אחר-כך מגביהים את הכוס.

נוהגים לשפוך יין מהכוס שלוש פעמים באמירת 'דם, ואש, ותימרות-עשן'; עשר פעמים בכל אחת מן המכות; ושלוש פעמים נוספות באמירת הסימנים "דצ"ך, עד"ש, באח"ב".

אין מטיפים יין על-ידי אצבע, אלא שופכים באמצעות הכוס עצמה. בבית הרב נזהרים שלא לשפוך את היין לכלי כשהוא על השולחן אלא

כשהכלי התחתון על הארץ. וכן אין מעבירים על גבי השולחן את הכלי עם היין השפוך.

מילוי הכוס מחדש: הרבי ממלאה עד שנשפכת על גדותיה (כמו לקידוש), וממלאה שוב ושוב - ג' פעמים.

אין מפסיקים בתוך אמירת הארבעה עשר 'דיינו'. כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לא היה אומר ביאורים באמצע ה'דיינו', אלא לפני תחילתם או לאחר סיומם.

במילים "מצה ומרור" מביט הרבי במינים שבקערה.

'מצה זו' - מנהג בית הרב לאחוז המצות, השנייה והשלישית, על-ידי המפה שעליהן, עד "על שום" השני.

'מרור זה' - מנהג בית הרב להניח (שתי) ידיו על המרור והכורך - עד "על שום" השני.

לפני 'לפיכך' מכסים את המצות ואחר כך מגביהים את הכוס. אווזים את הכוס עד "ונאמר לפניו הללויה", ומעמידים אותו על השולחן, לאמירת שני פרקי ההלל הראשונים, וחוזרים ומגביהים אותו לברכת "אשר גאלנו".

אין מברכים על ה'הלל' שבסדר. וקוראים אותו (אפילו) מיושב, דרך חירות.

רחצה

לפני 'רחצה' אמר הרבי בפיו את כל הדינים שבסידור, מ'רחצה' עד 'כורך'.

לפני נטילת ידיים בודקים תחילה ומוודאים את נקיות הידיים. לוקחים את הכלי ביד ימין ומושיטים לשמאל. נזהרים מרטיבות בידים. מנהגנו לאחוז את הכלי במגבת, ומנהג זה פשט בימינו גם בין נשי ובנות חב"ד. לפני הניגוב משפשפים יפה את הידיים זו בזו. אחרי תחילת השפשוף מתחילים לברך.

מוציא מצה

כל בני הבית חייבים במצוות אלו. ידי חובת 'לחם משנה' יוצאים על-ידי ראש המשפחה, אך מברכים כל אחד לעצמו.

ייקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך "המוציא".

"ולא יבצע מהן, אלא יניח המצה השלישית להישמט מידו ויברך על הפרוסה עם העליונה טרם ישברם, ברכה זו. ויכוון לפטור גם-כן אכילת הכריכה שממזה השלישית, וגם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו - 'על אכילת מצה'".

המרור, ומנערים אותה מיד אחר כך. כורכים אותם יחד, אומרים "כן עשה הלל כו" ואוכלים ביחד ובהסיבה.

שולחן עורך

אוכלים שלא בהסיבה.

מתחילים באכילת הביצה שעל הקערה. הרבי לא בדק ולא פתח כלל את הביצה לפני אכילתה. טבל אותה תחילה ג' פעמים במי-מלח. במשך הסעודה טובל את המצה ג' פעמים במלח ואוכלה. למים אמצעיים ואחרונים אין להעביר ידיו על שפתיו, בכל שבעת ימי הפסח.

אין נוהגים לומר 'לחיים', שלא יראה כמוסיף על הכוסות.

הרבי שתה מכוסו במשך הסעודה, ולפני מזיגת כוס שלישית מסרה לשוטפה.

צפון

לפני אכילת האפיקומן יש לשותות באופן שלא יבוא לידי צימאון אחר כך. בסוף הסעודה מוציאים את האפיקומן, מחלקים לכל אחד כזית. טוב לאכול שני 'כזיתים', אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עימו. יש לאכול את כולו במקום אחד. אוכלים בהסיבה, ויש לסיימו קודם חצות (12:39 במרכז הארץ).

ברך

הרבי מזג כוס של אליהו תמיד קודם ברכת המזון, ואחריו מזג לו כוס שלישית.

הרבי השתמש בכוס זכוכית לכוסו של אליהו, ובדקה תחילה בשוליה אם היא חלקה ללא פגם.

מקריא ההגדה הוא המזמן. כל אחד ואחד מהמסובין אווז בידו את הכוס עד אחרי 'בונה ברחמי ירושלים'.

אחר שתיית כוס שלישית, מוזגים כוס רביעית. לוקחים פמוטות ובהן נרות דולקים והולכים לפתוח את כל הדלתות שבין מקום עריכת הסדר לבין רשות הרבים. אומרים "שפוך חמתך" בישיבה ואין צריך לעמוד. כל המסובים אומרים זאת במקומם, ורק השלוחים אומרים אותו אצל הדלת.

שעת פתיחת הדלת היא עת רצון רבתי, ויש לבקש בה (במחשבה) על עניינים רוחניים. כשהשלוחים חוזרים, מתחילים "לא לנו".

נרצה

לשנה הבאה. שלא כב'הא לחמא עניא',

הרבי מברך את כל הברכות הללו מיושב. נוטל בשתי ידיו את שלוש המצות כשאצבעותיו מפרידות בין מצה למצה, ומברך המוציא. אחר כך מניח את המצה התחתונה להישמט מידי, ומברך על אכילת מצה ושובר מהן - בהיותן מכוסות - לפרוסות קטנות כדי צרכו. מסדרן זו על גבי זו ואוכלן יחד בשתי ידיו. אינו מכניסן לפיו בבת אחת. ניכר שאינו בולע הזיתים בשלימותם.

שיעור כזית. גם אם ננקוט שנפח הכזית הוא 27 סמ"ק הרי אין לדחוסו, ומשקלו במצת-יד אינו יותר מאשר 11 גרם (כשביעית מצת יד קטנה), ובמקום הצורך יש לסמוך על זה, ובוודאי בזיתים שמדרבנן שאחרי הכזית הראשון.

חלוקת המצה לבני הבית מיד אחר הברכה אינה מהווה הפסק. והמחמירים בזה, לאחר ברכת המוציא ומצה, לוקח בעל הבית את הכזיתים לעצמו, ומוסר לזוגתו או לאחד המבוגרים להכין ולחלק לכל השאר כדי שלא יהא לו הפסק, וכל אחד מברך ואוכל כשמקבל.

מסיימים אכילת כל כזית (גם במרור ובכורך) לכתחילה עד 4 דקות, כפי משך השיעור הקצר של 'כדי אכילת פרס'.

מרור

מרככים את החרוסת ביין שבתוך הצלוחית שתחת לכוס. טובלים מקצת המרור בחרוסת. מנערים את החרוסת, שלא יתבטל טעם המרירות. ואז מברכים "על אכילת מרור", ומכוונים לפטור בזה גם את המרור שב'כורך', ואוכלים שלא בהסיבה. לועסים היטב כדי להרגיש את טעם המרירות.

החסה וה'חריין' מצטרפים יחד לכזית מרור.

הרבי נהג לאכול גם חלק מראש התמכא, לא-טחון. אכל שיעור גדול במיוחד. אך הזהיר בשם אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, שאין יוצאים ידי חובה במרור שאין יכולים לסובלו מחמת חריפותו.

לפי ס' 'שיעורי תורה' שיעור כזית מרור 19 גרם. אולם אם אוכלים קלח (שהוא כבד יותר), נדרש להוסיף עוד 2 גרם עבור מה שנשאר דבוק בין השיניים.

הרבי לקח שיעור ביצה. את קלחי החסה (החלק התחתון והקשה של העלה) לא אכל.

כורך

לוקחים כזית מהמצה התחתונה וכזית מרור משני הסוגים. מניחים מעט חרוסת יבשה על

ולכתחילה צריך לדעת את הספירה של הלילה בשעת הברכה.

מי שלא ספר בלילה, יספור ביום בלא ברכה, ובשאר הלילות יברך. ואם דילג פעם אחת שלא ספר גם ביום - יספור שאר הלילות בלא ברכה, ויכול לצאת ידי חובתו בשמיעה מאחרים. ובספק אם דילג יום - סופר בברכה.

המתפללים ערבית בעוד היום גדול וקוראים אחר-כך קריאת-שמע בזמנה, יספרו גם את ספירת העומר בזמנה. המתפללים ערבית וספירה בעוד היום גדול, יש לסדר שיספרו עוד פעם למוחרת בעת תפילת שחרית, כמובן בלא ברכה. רצוי להכריז את הספירה בכל בוקר מימי ספירת-העומר אחרי סיום תפילת שחרית בבית-הכנסת, כדי להזכיר למי ששכח לספור.

המסופק באיזה יום לספירה עומד, סופר מספק שתי ספירות, יכול לברך על ספירתו.

חצי שעה לפני בין-השמשות מותר לטעום דבר-מה, אך אין להתחיל אפילו סעודה קטנה. עבר והתחיל בסעודה - אינו צריך להפסיק סעודתו, אבל אם התחיל בסעודה אחרי שהגיע זמן הספירה, צריך להפסיק בצאת הכוכבים ולספור באמצע סעודתו.

יום רביעי

טז ניסן – יום ראשון של חול המועד

מהראוי ונכון וטוב אשר בימי חול-המועד פסח יוסיף כל אחד ואחד בעסק התורה, הן בלימודו הוא והן בנוגע לזולת: להשתדל עם כל מי שיכול לפעול עליו, שגם הוא יוסיף אומץ בלימודו בימים אלו ופשיטא שעניין הנ"ל שייך במיוחד לתלמידי הישיבות, דגם בשאר הימים הרי "תורתם קבע" היא גם במובן כמות הזמן - עליהם מוטל חיוב מיוחד לנצל את כל ימי חול-המועד פסח הבא עלינו לטובה להוסיף בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עז.

שחרית: אין מניחין תפילין. אין אומרים 'מזמור לתודה' (בכל ימי הפסח).

טוב לעשות בסעודה איזה דבר (דהיינו הוספה: באכילה, בניגון, ב'לחיים' או בכולם) זכר לסעודת אסתר שהייתה ביום זה, שבו נתלה המן.

מסכת סוטה

נוהגים ללמוד בימי הספירה מסכת סוטה -

כאן אין מדקדקין בהטעמה מלעיל-מלרע. כי העיקר שיתחיל מיד, וממילא יהיה 'לשנה הבאה בירושלים'.

נוהגים לקרות על המיטה רק פרשת 'שמע' וברכת 'המפיל' (בליובאוויטש היו ניעורים גם בליל א' דפסח, אבל אדמו"ר מוהריי"צ הורה לפרסם ב'היום יום' רק את לילי שבועות, הושענא-רבה ושביעי של פסח).

יום שלישי

טו ניסן - חג הפסח

שחרית

קודם מוסף מכריז השמש 'מוריד הטל', ובתפילה זו מפסיקים לומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' (אמר 'מוריד הגשם', אם נזכר טרם שסיים ברכת 'מחיה המתים' - חוזר ל'אתה גיבור' [ולא מהני לומר מיד 'מוריד הטל']). נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה', יסיים 'למדני חוקיך' ויתחיל 'אתה גיבור'. נזכר אחר-כך - חוזר לראש התפילה. נזכר כשהגיע זמן מנחה, מתפלל שתיים. אמר 'משיב הרוח ומוריד הטל' אינו חוזר, והמסופק - עד שלושים יום, חוזר. שמע הכרזת 'מוריד הטל' קודם שהתפלל שחרית - אם אינו מתפלל במניין אחר - יאמר גם בשחרית 'מוריד הטל'.

"צריכה להיות אכילת מצה גם בהשישה ימים, ויש בזה קצת מצווה".

שמחת יום-טוב: חייבים בה מדאורייתא, וחייבים לשתות רביעית יין בכל יום ביום-טוב וחול המועד (יוצאים ידי-חובה זו גם ביין הקידוש); ועם-כל-זה, כדברי הרמב"ם, "לא יימשך ביין".

ערבית

בתפילה הראשונה של חול-המועד יש לזכור לומר ארבעה דברים אלו: (א) מוריד הטל; (ב) אתה חוננתנו; (ג) ותן ברכה; (ד) יעלה ויבוא.

שכח אחד מהם, ונזכר אחר שסיים תפילתו: א. אמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" - יחזור לראש התפילה. ב. שכח לומר "אתה חוננתנו" - לא יחזור (אלא יאמר אחרי שמונה-עשרה: "ברוך המבדיל בין קודש לחול"). ג. אמר 'ותן טל ומטר' - יחזור לראש התפילה. ד. שכח 'יעלה ויבוא' - יחזור לראש התפילה.

ספירת העומר

מברכים וסופרים בעמידה, אחר צאת הכוכבים.

נוסף על השיעורים הקבועים - דף ליום.

בדבר חלוקת מ"ח דפי מסכת סוטה למ"ט ימי הספירה, הורה הרב: "התחלת המסכת, דף ב', לומדים ביום ראשון של חול-המועד [בחול"ל], יום ב' דספירת העומר (ולא ביום שני של יום-טוב שהוא יום ראשון דספירת העומר), וביום שני של חול המועד [בחול"ל] לומדים דף ג', וכן הלאה, עד לערב שבועות שבו לומדים דף מ"ט, סיום המסכת". והסביר זאת, שביום הראשון לומדים את דף השער' שכולל את שם המסכת, ומחליטים ללמוד ממחר ואילך דף ליום, ואז יש ללמוד את המסכת כולה באופן של 'כלל'.

יום שישי

יח ניסן – יום שלישי של חול המועד

בהדלקת הנרות, מברכות 'להדליק נר של שבת-קודש' בלבד.
במנחה לא אומרים 'הודו', אלא מתחילים 'פתח אליהו'⁴⁸.

שבת קודש

יט ניסן – יום רביעי של חול המועד

קבלת שבת מתחילים מ'מזמור לדוד'⁴⁹. אומרים כסדר 'אנא בכח', וכל חרוזי 'לכה דודי'. ב'בואי בשלום' אומרים 'גם בשמחה ובצהלה', ואין אומרים 'ברינה'⁵⁰.
אמירת 'שלום עליכם', 'אשת חיל', 'מזמור לדוד' 'דא היא סעודתא' - בלחש⁵¹.

שחרית

חצי הלל. מוציאים שני ספרי-תורה. בספר הראשון קוראים לשבעה עולים⁵² בפרשת תישא "ראה אתה אומר אלי" (לג, יב, לד, כו). מניחים את ספר-התורה השני על הבימה ואומרים חצי קדיש; הגבהה וגלילה; בספר השני קוראים למפטיר "והקרבתם" כמו לרביעי דאתמול; הגבהה וגלילה.

48. ספר-המנהגים עמ' 25.

49. סידור אדמו"ר.

50. ספר-המנהגים עמ' 26.

51. שם, עמ' 28.

52. נהוג לברך את העולה לתורה ביום-טוב: "בעבור שעלה... ולכבוד הרגל" ויזכה לעלות לרגל". ולכאורה צריך לנהוג כן גם בשבת-חול-המועד, שהקריאה בה היא בעניינא דיומא "לכבוד הרגל", ולברך את העולה כמו ביום-טוב.

הפטרה ביחזקאל (לז, א-יד): "היתה עלי יד ה'".

אם יש רק ספר-תורה אחד, אין מגביהים אחר חצי קדיש אלא גוללים למפטיר. ומגביהים וגוללים רק לאחר גמר המפטיר⁵³. אולם את החצי קדיש אומרים תמיד אחרי הקריאה שלפני עליית המפטיר.

בברכות ההפטרה אינו מזכיר יום-טוב, וחותר מ'מקדש השבת' בלבד.

יקום פורקן, אשרי, יהללו, חצי קדיש, מוסף דחול-המועד, עם קורבנות שבת⁵⁴.

אומרים 'ולקחת סולת'⁵⁵.

בקידוש - מ'מזמור לדוד', כולו - גם 'על כן'⁵⁶ - בלחש, חוץ מ'בורא פרי הגפן', כמובן.

יום ראשון

כ ניסן – יום חמישי של חול המועד

מנהגנו להקדים לכתחילה ההדלקה בערב יום-טוב כמו בערב שבת, ומניחים את הגפרור לכבות מעצמו, כמו בשבת. גם הברכה אחרי ההדלקה.

מי שלא הדליקה קודם השקיעה, תדליק לפני הקידוש מאש שהודלקה לפני החג.

אין מברכים 'שהחיינו' לא בהדלקת הנרות וגם לא בקידוש בלילה.

יום שני

כא ניסן – שביעי של פסח

כ"ק אדמו"ר הנהיג זה כמה וכמה שנים, ללכת ב'תהלוכה' לבקר את בני-ישראל שבבתי-כנסיות ובבתי-מדרשות בכמה וכמה שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (על-ידי ההתאחדות עם רבים מבני-ישראל שבשאר שכונות), ובפרט על-ידי אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה תורה ופנימיות התורה⁵⁷.

53. כך מסר הרב אליהו שיח' לנדא (וכן נפוץ בין האשכנזים בכלל), וראה פסקי-תשובות סי' קלד ס"ק ד.

54. לוח כולל-חב"ד.

55. 'התועודיות' תשמ"ו ח"ג ס"ע 186 (אף שלחם הפנים היה מצה, הרי השק"ט בזה היא כבכל ענייני שבת: שלום עליכם וכו', והוראת כ"ק אדמו"ר מהור"צ היא לומר זאת, ע"כ. וצ"ע שלא נזכר לאומרה בלחש, כשאר העניינים, בלוח 'היום יום' יט בניסן ובספר-המנהגים עמ' 57, הע' 8 - 'התקשרות' גיליון מה, עמ' 26).

56. ספר-המנהגים שם.

57. סה"ש תנש"א ח"א עמ' 436 בהערה. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' ריח (ומציין לס' 'הלכות החג בחג' עמ' 190).

כמה נקודות בנושא (מתוך קובץ 'התהלוכה' בהוצאת צא"ח נ"ג, ערב שבועות תש"ס). משיחות לא מוגהות: אין לחפש תירוץ להשתמט מזה (ב'דחה"ש תשד"מ); לקחת עימו רק את "בניו שהגיעו לחינוך" ולא את

נכשלים בזה, ורק אם הצטברו קליפות רבות ויש בזה משום 'גרף של רעי', יהיה מותר לטלטלם החוצה או לאשפה⁶⁷.

קריאת התורה

המילים הנאמרות בנגינה מיוחדת כנהוג, לפי שתי הנוסחאות שהביא ב'אוצר מנהגי חב"ד'⁶⁸, רובן בפסוקים שיש בהם שם ה', והחילוקים ביניהן נכנסו כאן בסוגריים מרובעים: מימנם ומשמאלם (השני), ויאמינו בה' ובמשה עבדו, סוס ורוכבו רמה בים, [זה א-לי ואנוהו] אלוקי אבי וארוממנהו, ה' שמו, ימינך ה' תרעץ אויב, נורא תהילות עושה פלא, [נהלת בעזך אל נווה קדשך], עד יעבור עם זו קנית, ה' ימלוך לעולם ועד, [הלכו ביבשה בתוך הים, (ותען להם מרים...)] סוס ורוכבו רמה בים].

בעת קריאת שירת הים - עומדים⁶⁹.

אחר כך מניחים את הספר השני על הבימה ואומרים חצי קדיש. בספר השני קוראים למפטיר "והקרבתם" כבכל ימי חול-המועד (גם בשעת הדחק⁷⁰ אין להעלות קטן למפטיר).

הזכרת נשמות⁷¹

רבותינו נשיאנו נהגו לאחוז בעץ-החיים של ספר-התורה בעת אמירת יזכור. מי שהוריו בחיים, יוצא מבית-הכנסת בזמן הזכרת נשמות. אָבֵל (רח"ל) בשנה הראשונה לפטירת אביו או אימו, נשאר בבית-הכנסת אך אינו מזכיר נשמות. בהזכרת נשמות אומרים "בן פלונית".

אומרים 'אב הרחמים'. גם מי שאינו מזכיר נשמות אומר זאת (ולכן יש לקרוא להם לחזור לבית-הכנסת לאמירה זו).

סעודת משיח⁷²

רבינו הבעל-שם-טוב היה אוכל סעודה שלישית ביום אחרון-של-פסח (בחול"ל) והיתה

בליובאוויטש ניעורים כל הלילה, עוסקים בלימוד תורה⁵⁸ [ומתוועדים]. הניעור כל לילה זה וכיצא בו - אינו צריך לקרוא קריאת-שמע שעל-המיטה⁵⁹.

בלקוטי שיחות⁶⁰ נזכר אודות "אמירת שירת הים בשביעי-של-פסח בשמחה עצומה" (אם-כי לא נתפרש מתי). והרי כן הוא מנהג ישראל בהרבה קהילות. וראה ב'המלך במסיבו'⁶¹ שמזכיר הרבי את המנהג בארץ-ישראל לילך לשפת הים [והרי שם הוא עיקר אמירת שירת הים!] ולשמוח בשירה וריקודים, ומקשר זאת למנהגנו להיות ניעורים בליל זה (ברוסיה ובפריז נהגו אנ"ש, כבקהילות אחרות, לשפוך מים על רצפת בית-הכנסת ולרקוד עד שיתייבשו המים⁶²).

היו לומדים כמה שיעורים, נגלה ונסתר. פעם אחת הורה אדמו"ר מהוריי"צ ללמוד בליל זה את המאמר ד"ה 'הים ראה ויונס' שבלקוטי תורה (טז,ב). ופעם אחרת הורה ללמוד את המאמר שלאחריו, ד"ה 'להניף' (טז,ד)⁶³.

בשם אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע נמסר, שבשביעי-של-פסח "הישיבה כשלעצמה (=להישאר ער, נוסף על הלימוד) היא גם-כן עניין".

המתוועדים ביו"ט זה בבית-הכנסת או בבית, זקנים עם נערים⁶⁴, ייזהרו שלא לטלטל קליפות אגוז מפני איסור 'מוקצה', כי אף שאזהרת אדמו"ר הזקן הידועה בסידורו⁶⁵ נאמרה רק על שבת ולא על יום-טוב (שבו אין איסור לברור את הפסולת מתוך האוכל, ויש רק איסור מוקצה בטלטול הקליפות)⁶⁶, הרי רואים במוחש שרבים

כל בני-ביתו (שם); יש זכות מיוחדת לאלה שהלכו למקום רחוק דווקא (ב' דחה"ש תשמ"ג); מכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך (ב' דחה"ש תשכ"ח); לא להסתיר מניין באים, בשליחות הרבי, לדבר בהרחבה ושלא להתפעל מאף אחד (אם כי יש להיזהר שלא לפגוע באף אחד, ודברי חכמים בנחת נשמעים) (ש"פ ניצבים תש"י); כשאין מניחים לדבר, אין צריך להתפעל ולהתיימש, אלא צריך למצוא עצות ותחבולות שירשו לו לדבר (אחש"פ תש"ב); בכל מקום ומקום שאליו מגיעים, אומרים ד"ת מתורת החסידות (תש"ד, מ). עניינים קלים (ר"ד ו' טבת תשי"ב); יש לשמח יהודים, ולעוררם בכל ענייני יהדות, כולל חיזוק האמונה בביאת המשיח (תשמ"ו).

58. ספר-המנהגים, שש"פ. 'אוצר' עמ' ריד.

59. משא"כ בלילה רגיל - ראה סה"ש תרצ"ו עמ' 1, תש"ב עמ' 100.

60. ח"ו עמ' 270 ואילך.

61. ח"ב עמ' קכט.

62. 'התקשרות' גיליון תנט, עמ' 17.

63. 'אוצר' עמ' רטו (וכן האמור בהמשך). בדברי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש שס"ה שם משמע, שגם בליל זה טובלים לפנות בוקר כמו בליל שבועות, ועד"ו בליל הור' - 'אוצר' שם עמ' שלג. ולמעשה אין נוהגים כן. וע"ע.

64. ראה בקצות השלחן סי' קמז בבדי השלחן אות יא ד"ה ולכאורה יש להקשות, ובס' שבת כהלכה דלהלן.

65. נדפס בהוספות לשו"ע שלו ח"ב, במהדורה הישנה עמ' 829 ובחדשה ריש עמ' תתקג, ד"ה טוב למנוע.

66. ראה בס' שבת כהלכה ח"ב פי"ג בציונים והערות אות מב.

67. שו"ע אדמו"ר סי' שח סעיף סז, ועיי"ש סעיף עה.

68. עמ' ריו.

69. ספר-המנהגים. אדמו"ר מהורש"ב עמד כשפניו אל הס"ת, כמובא ב'רשימות' חוברת ה, עמ' 25, וכן נהג הרבי. אבל ב'היום יום' העתיק זאת רק בקשר לעשרת הדברות, ולא לשירת הים. ואולי פרט זה אינו הוראה לרבים.

70. ע"פ 'התוועדיות' תשמ"ה ח"ד עמ' 2334, 'שערי הל' ומנהג' א"ח ח"ב ס"ע רפב.

71. המנהגים ומקורם - ראה 'אוצר מנהגי חב"ד' אלול-תשרי עמ' רכא ואילך.

72. רוב המנהגים נסמנו ב'אוצר' עמ' רכט ואילך. לשאלה מדוע הרבי ואנ"ש אין נוהגים כאמור בלוח 'היום יום' כב ניסן (וממנו בספר-המנהגים ובלוח כולל-חב"ד) "מהדרין לקדש, אח"כ מתפללים תפילת המנחה, ואח"כ סעודת יו"ט", ראה 'אוצר' עמ' רכח.

נקראת אצלו "סעודת משיח"⁷³, משום שביום זה מאיר גילוי הארת המשיח.

מנהג קבוע לשתות ד' כוסות בסעודה זו, הנהגה כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו. ארבע כוסות יין, כנגד ארבע כוסות הנחמה שעתיד הקב"ה להשקות את ישראל. מי שקשה לו, ישתה מעט ויוסיף קצת בכל פעם ויחשב לו ככוס נוספת⁷⁴.

גם לאחר ארבע הכוסות אפשר לומר 'לחיים', ופשיטא - [שכל זה יהיה] באופן של זהירות משכרות, חס-ושלום, היפך הציווי והיפך הרצוי, על-ידי זה שייקח כוסות שלפי ערכו, או שישתה רוב כוס וכיצא בזה⁷⁵.

"בארץ-ישראל אוכלים סעודת משיח (ושותים ארבע כוסות) בשביעי-של-פסח"⁷⁶. למעשה, עורכים בדרך-כלל את הסעודה לאחר תפילת מנחה.

נוהגים לערוך סעודה זו ברוב עם, ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו ועל-פי הסדר שהורה הרבי בהתועדויות דראש-השנה. לפני כל ניגון מכריזים שם בעל הניגון. ניגון ג' תנועות (להבעש"ט, ה"מ ואדמוה"ז), א-לי אתה (אדמוה"ז), ניגון מקהלת אדמו"ר האמצעי (אדהאמ"צ), ימין ה' (הצ"צ), לכתחילה אריבער (המהר"ש), ניגון הכנה (הרשב"ב), הבינוני (הרי"צ), אתה בחרתנו / הוא אלוקינו / הושיעה (הרבי), ניגון הקפות (הרלו"צ - אביו של הרבי).

לאחרי זה מנגנים כפי שהיה הסדר בסוף ההתועדויות הגדולות (למעט השנים תשמ"ו ואילך): ניגון הכנה, ד' בבות, ניע זשוריצ'.

בשמחת-תורה ובאחרון-של-פסח היו מנגנים את הניגון 'האָפּ קאַזאַק'⁷⁷ של הרה"ק הסבא משפולה נ"ע.

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ היה נוהג באחרון-

73. דהיינו המשכת עניין משיח, המופיע בארוכה בהפטרות היום, בפנימיות, "דם ובשר כבשרו". לקוטי-שיחות כרך ז, עמ' 273. וראה ב'אוצר'.

74. שיחת שבת מבה"ח אייר תשי"ז (תורת-מנחם חי"ט עמ' 354), וזה בהתאם להאמור בשיחת אחש"פ תשמ"ה סי"ג, שצ"ל ד' כוסות מלאים דווקא, הובא ב'אוצר' שם עמ' רלג, עיי"ש. בשנת תשמ"ו וממנה והלאה הורה הרבי לשתות ארבע כוסות מלאים עד תומם.

75. 'התועדויות' תשמ"ח ח"ג עמ' 173.

76. סה"ש תנש"א ח"א עמ' 444, הערה 77. לקוטי-שיחות כרך כב, עמ' 218, ועוד.

77. ספר-הניגונים ח"א, ניגון כד. הטעם משום שזהו ניגון של שמחה וניצחון, שהן נקודות המועדים הללו ('המלך במסיבו' ח"א עמ' קנז), וכן מפני שה'סבא' עסק בפדיון שבויים, השייך לחג הפסח, 'זמן חירותנו' (שם ח"ב עמ' קלז).

של-פסח להורות שירקדו "ריקוד של משיח" ("משיח'ס טאַנץ"), והיו פעמים שגם כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו הורה כך.

בשנת תש"מ הורה הרבי לערוך כינוסים ומסיבות לילדי ישראל שלפני גיל מצוות (בנים לעצמם ובנות לעצמן) בארץ-הקודש ובחו"ל בשביעי-של-פסח, להסביר להם את משמעות יציאת מצרים ומסירת-נפשם של ישראל אז לעבור בים כדי להגיע למתן-תורה, מה שהביא את בקיעת הים ועד למתן-תורה, וכדאי ונכון לקשרם עם סעודת משיח, ועל-ידי זה מחזקים קיום העולם וממהירים את קץ הגלות⁷⁸.

יום שלישי

כב ניסן – אסרו חג⁷⁹

מרבית קצת באכילה ושתייה⁸⁰.

עד אחרי ראש-חודש אייר, אין אומרים תחנון ולמנצח... יענך⁸¹.

כינוס תורה

כ"ק אדמו"ר הנהיג, זה כמה שנים, שבהמשך ובסמיכות לחג הפסח⁸² יארגנו 'כינוס תורה' מיד לאחר החג ובאופן שיוכלו להגיע אליו גם מרחוק, שבו כמה וכמה שקלא וטריא ומפלפלים בדברי תורה. וכדי להוסיף בזה, כדאי לעורר יהודים בכל מקום ומקום האפשרי, שדבר נכון וטוב מאד שיערכו 'כינוס תורה' בימים אלו בשבוע זה, או על-כל-פנים בשבת הבאה, או בימים שלאחרי זה (בכל מקום - לפי תנאי המקום והזמן). ובמקומות שעורכים כבר כינוס תורה - יוסיפו בזה, בכמות ובאיכות.

"תכלית הכינוסים היא גם 'העמידו תלמידים הרבה', ואחד האמצעים לזה הוא על-ידי הדפסת הנאמר בכינוסים ('ב'קלף נאה ודיו נאה')"⁸³.

78. לקוטי-שיחות שם, עמ' 217.

79. בחו"ל - אחרון-של-פסח. מהדרין לאכול 'שרויה' בסעודות הלילה והיום. בנטילת מים אחרונים - שוב מעבירים המים על השפתיים כבכל השנה. הדלקת הנרות - רק אחרי צאת הכוכבים, ומברכת 'להדליק נר של יו"ט' בלבד. בשחרית מוציאים שני ס'ת (ואומרים י"ג מידות פ"א, רבש"ע וכו'). בראשון קוראים לה' עולים ב'פ' ראה "כל הבכור", ח"ק, ובשני מפטיר כדאמול. הפטרה "עוד היום...". הזכרת נשמות. מוסף. אחרי מנחה - סעודת משיח. למחרת - אסרו חג.

80. שו"ע אדמוה"ז סי' תכט ס"ז, לוח כולל-חב"ד.

81. לוח כולל-חב"ד.

82. וגם לחג-השבועות וחג-הסוכות.

83. סה"ש תשמ"ט ח"ב עמ' 411-413.

מסיבות שמחה

מותר לעשות שידוכים וסעודת שידוכים בלי ריקודים, מחולות וכלי-זמר⁹¹. מותר לערוך סעודות-רשות, אבל בלי "ריקודים, מחולות ושמחות יתרות"⁹². אין להקל בזה בערב שבת-קודש ובמוצאי שבת-קודש יותר מבשאר ימי השבוע. עם זאת, נהגו להתוועד ולזמר ניגונים חסידיים בפה ואף ברשמקול, ואף ה'מחולות' שבהתוועדות אין אוסרים⁹³.

הכנסת ספר-תורה מתירים גם בתופים ובמחולות, כנהוג⁹⁴.

'שהחיינו'

נוהגים שאין מברכים 'שהחיינו' (מלבד על פדיון-הבן ובכל דבר⁹⁵ שעלולים להחמיץ) בימי הספירה. אך בשבת ובל"ג בעומר - מברכים⁹⁶.

מלאכה

נוהגים אנשים ונשים שלא לעשות מלאכה כל ימי הספירה משקיעת החמה ואילך, עד אחר הספירה⁹⁷ (וזו סיבה **נוספת** שגם הנשים יספרו ספירת העומר).

נסיעות

אין להימנע מנסיעות וטיולים בימי ספירת-העומר⁹⁸.

מנהגי ימי הספירה

תספורת

על-פי האריז"ל, אין מסתפרים, גם בעלי ברית, ואפילו בל"ג בעומר, עד ערב שבועות. נהוג לחנך בעניין זה גם את הקטנים⁸⁴.

מי שיום-הולדתם חל עד ל"ג בעומר - יעשוה בל"ג בעומר (ואם אפשר - במירון)⁸⁵, ואלה שנולדו אחריו - בערב חג השבועות⁸⁶, אבל אין להקדים התספורת לל"ג בעומר לפני מלאות לילד שלוש⁸⁷.

אם הגיע הילד לגיל זה לפני הפסח, אין לדחות התספורת (והתחלת החינוך) עד ל"ג בעומר, ולכל היותר יכול לסיים התספורת בל"ג בעומר⁸⁸.

את שאר ענייני חינוך הילד (להרגילו בנשיאת טלית-קטן, ברכות-השחר, ברכת-המזון וקריאת-שמע שעל-המיטה) יעשו כבר בהגיעו לגיל שלוש⁸⁹.

מותר לאישה לספר בימי הספירה את השערות היוצאות מחוץ לכיסוי-הראש ואינה יכולה לכסותן. מריטת שער הגבות, הריסים והרגליים אינה נחשבת תספורת⁹⁰.

91. ערוך-השולחן שם ס"ב, והמקורות שציינו בס' 'בין פסח לשבועות' עמ' רפה. אבל בסעודת מצווה ממש, כגון בר מצווה, ברית מילה ופדיון הבן, הכנסת ס' וסיום מסכת, או שבע ברכות (כשהנישואין היו בל"ג בעומר), ראה פסקי תשובות סי' צג הערה 39, שפוסקים רבים התירו זאת ע"פ המג"א ר"ס תעג (ושו"ע אדה"ז שם ס"א), עיי"ש. ומנהג העולם להקל בנגינה וריקודים בחוהמ"פ, כיוון שמחשיבים זאת כדבר מצוה (פסקי תשובות שם ס"ק ו).

92. שו"ע אדמו"ר שם ס"ו א.

93. הגרש"ז גרליק ד"ל, ע"פ דיוק הלשון הנ"ל "ושמחות יתירות".

94. 'בין פסח לשבועות' עמ' רפו, וראה בירור בנושא זה ב'התקשרות' גיליון רמו עמ' 19. (אך המפורש בסוף שיחת ש"פ אמור תנש"א - סה"ש ח"ב עמ' 534, מתייחס לכאורה לל"ג בעומר עצמו).

95. ראה כף-החיים סי' תקנ"א סי"ז.

96. ספר-השיחות תשמ"ט ח"ב עמ' 745. וראה 'אוצר' עמ' רנח.

97. שו"ע אדמו"ר ס"ו תעג. ומסיים שם "ואותן הנשים שאין סופרות, אפשר שיש להן לשבות ממלאכה כל הלילה".

98. שו"ת מנחת-אלעזר ח"ד סי' מד, 'דרכי חיים ושלום' סי' תרכו (וכתב שאדרבה, ימים אלו הם ימים מוצלחים לנסיעה). (וראה גם בין פסח

84. אגרות הרמ"ז ס"ב, הובא בשער-תשובה ס"ו ס"ס תעג. וע' 'אוצר' ס"ע רפג.

85. שערי הלכה ומנהג או"ח ח"ב סימנים רכב, רצו וש"נ.

86. אג"ק ח"ב עמ' תמא (למי שנולד בכ' אייר).

87. לקוטי שיחות ח"ז עמ' 349.

88. אג"ק ח"ד עמ' לוט.

89. אג"ק ח"ה עמ' כב, וח"ד עמ' לוט. וראה בכ"ז המובא ב'אוצר' עמ' רנט-רס. אומנם ההכנסה ל'חדר' אינה עניין של 'אירוע', ואינה חייבת להיעשות מיד בהגיעו לגיל שלוש, אלא כאשר מכניסים אותו ל'חדר' בקביעות (וראה גם בסה"ש תשמ"ז ח"א עמ' 326, ובלה"ק 'התוועדיות' תשמ"ז ח"ב עמ' 449, אודות התחלת לימוד א"ב שזמנו 'מאז התספורת, או בכל ילד לפום שיעורא דילה"ה) כפי ש"ק אדמו"ר מהורש"ב הוכנס ל'חדר' בגיל שלוש וחצי (לקוטי שיחות ח"ה עמ' 86 ועיי"ש בהערה 4).

וכ"ק אדמו"ר מהור"י צ - רק בשנת תרמ"ד - סה"מ תשי"א עמ' 168, ואז מקיימים את כל המנהגים הקשורים בזה. (וראה 'כפר חב"ד' גיליון 1366 עמ' 33 שהיתה הוראה להכניס בגיל חמש, והוא עניין אחר, ראה בהל'

ת"ת פ"א ח"א ובהערות וצינונים שם).

90. 'בין פסח לשבועות' עמ' רמא. שבח-המועדים עמ' 188.

יא ניסן

תר"י

יום חתונתו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, עם הרבנית רבקה, בת דודתו הרבנית חיה שרה, בת כ"ק אדמו"ר האמצעי, והרה"ג הרה"ח ר' אהרן אלכסנדרוב. הם היו אז בשנותיהם הצעירות: המהר"ש בן ששה עשר שנה, והרבנית רבקה בת חמש עשרה שנה וחמישה חודשים ויום אחד.

תרס"ב

יום הבהיר, יום הולדת כ"ק אדמו"ר - רבי מנחם מענדל, נולד בערב שבת קודש (שבת הגדול) בעיר ניקולייב שבאוקראינה. ונקרא ע"ש סב סבו, כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.

בשנת תרצ"ט בליל הסדר השני, אמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: בשנת תרס"ב היו גזירות רעות על כלל ישראל, וקודם חג הפסח נתבטלו בדרך נס...

הרבנית חנה אימו של הרבי התבטאה על בנה: "אחת אוכל להגיד לכם, כי הוא קדוש מבטן ומלידה".

ששה מברקים שלח כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מהעיר ליובאוויטש לניקולייב - הוראות וברכות בקשר להולדת הרך וחינוכו, שלוש מן ההוראות היו: להכין עבור הרך הילוד טלית קטן, כיפה ונטילת ידיים.

תרע"ה

חגיגת הבר מצווה של כ"ק אדמו"ר, אימו הרבנית חנה מספרת על חגיגת הבר מצווה:

לאחר דרשתו של בר המצווה, שהותירה רושם עז על כל השומעים, התייפח הנער בבכי גדול; רבים מהאורחים, בראותם את בכייתו, הצטרפו אליו והתחילו לבכות אף הם.

בעת שהגיע למצוות - מספרת אימו בשם

בעלה הרב - היה כבר גאון עולם!

תרע"ט

גדולים וטובים העידו כי כבר בגיל שבע עשרה היה הרבי בקי בש"ס ובראשונים, ויראתו הקודמת לחוכמתו היתה לאות ולמופת.

תש"ג

יצא לאור 'לוח היום יום', הספר הראשון של הרבי.

תש"ט

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, בשיחה מיוחדת לרבי ב"חידות" לרגל יום הולדתו (י"א ניסן האחרון - בחיי הרבי הריי"צ) - מסר לו עניינים שהם בקבלה רבי מפי רבי.

תשכ"ב

במלאות "שנת השישים" להולדת כ"ק אדמו"ר, קיים הרבי התוועדות מיוחדת לרגל היום, והיתה זו הפעם הראשונה שהרבי ציין את אירוע יום הולדתו בפרהסיה.

במהלך התוועדות י"א ניסן, ייסד כ"ק אדמו"ר את ה'כולל לאברכים' הראשון של חב"ד.

תשל"א

"מ'שנת השבעים" - הפכה 'התוועדות י"א ניסן' של הרבי להיות קבועה.

תשל"ב

כ"ק אדמו"ר הכריז בהתוועדות י"א ניסן על הקמת ע"א מוסדות חדשים.

תשמ"א

כ"ק אדמו"ר הכריז על "מבצע ספר תורה לילדי

עת לדעת

אירועים בדברי ימי הסידות חב"ד על-כי לוח השנה

מבוסס על הספר 'עת לדעת',
מאת השליח הרב אברהם שמואל בוקיעט ע"ה
מוקדש לעילוי נשמתו

תשמ"ט

כ"ק אדמו"ר חילק - ללא הודעה מוקדמת - את הקונטרס "אהבת ישראל" יחד עם שטרשל דולר לצדקה, לכא"א שעבר את גיל הבר מצווה. קונטרסים אלו הם שנותרו מההדפסה הראשונה בשנת תשל"ז שיועדה עבור המשפיעים. לאחר שאזלו הקונטרסים המעטים שהיו, המשיך הרבי לחלק לכל אחד שלושה שטרות דולר, כשליחות מצווה לצדקה.

תש"נ

לכבוד יום הבהיר י"א ניסן הורה הרבי להדפיס בהוצאה מיוחדת ובכריכה נאה - קונטרס שיכלול את המאמר ד"ה "כי ישאלך בנך" שנאמר בשנת תשל"ח והוגה בימים אלו ע"י הרבי. בליל י"א ניסן לאחר תפילת ערבית וברכת אנ"ש אל הרבי (ע"י הרש"ז גורארי' ע"ה), שהתקיימו בביתו הק', חילק הרבי לכא"א את הקונטרס (קונטרס י"א ניסן - תש"נ), בצירוף שטר של דולר לצדקה.

יג ניסן

תרכ"ו

יום הסתלקות כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, בהיותו בן שבעים ושש וחצי, אור ליום ה' בשעה שתיים עשרה וחצי אחר חצות הלילה, ומנוחתו כבוד בעיר ליובאוויטש - ותחילת נשיאותו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

מסופר כי בשעותיו האחרונות דיבר הצמח צדק אודות ה"בית יוסף", שיום הסתלקותו חל גם כן באותו יום. ויש רמז על זה במגילת אסתר (ג, יב): "ויקראו סופרי המלך בחודש הראשון בשלושה עשר יום בו", שסופרי המלך היינו הבית יוסף והצמח צדק, נקרא למעלה בו ביום.

מיד לאחר ההסתלקות אמר כ"ק אדמו"ר מהר"ש לכל הנוכחים: "דעו לכם כי אבא לא מת ומי שרוצה לבקש איזו בקשה יכול לבקש, גם אני

ישראל", לאחד את כל ילדי ישראל, בנים לפני בר מצווה ובנות לפני בת מצווה, בספר תורה מיוחד שאת אותיותיו יקנו ילדי ישראל מכל קצוות תבל, כדי לחזק את הקשר שלהם עם התורה וכדי לאחד את כל ילדי ישראל סביב תורתנו הקדושה.

תשמ"ב

בהתוועדות י"א ניסן (שנת השמונים) חילק הרבי ספרי תניא בהוצאה מיוחדת עם צילומי השערים של כל הוצאות התניא ושל התרגומים שנדפסו עד עתה, לאנשים נשים וטף, בצירוף דולר לצדקה. הרבי התבטא שחלוקת התניא, היא "כדי לבטא הכרת התודה לכל אלו שבאו להשתתף בהתוועדות זו".

תשד"מ

לקראת י"א ניסן, הורה הרבי להדפיס בהוצאה מיוחדת את ספר התניא, כשגם בו יודפסו צילומי השערים של כל ספרי התניא שנדפסו עד אז. בסוף ההתוועדות חילק הרבי את ספר התניא - בצירוף דולר לצדקה - לכא"א מהמשתתפים, והפעם - באמצעות אברכי הכולל.

תשמ"ה

התוועדות י"א ניסן האחרונה ברבים, יום הולדת פ"ג שנה.

תשמ"ו

כ"ק אדמו"ר החל לחלק דולרים לצדקה באופן קבוע בכל יום ראשון. לפני תאריך זה, חלוקת הדולרים התרחשה בהזדמנויות מיוחדות ולא באופן קבוע.

מידי יום ראשון בבוקר, עמד הרבי וקיבל את אלפי היהודים שבאו לבקש את ברכתו הקדושה או את עצתו והדרכתו לברכה והצלחה, כשהוא מוסיף לברכה שטר של דולר כשליחות מצווה לצדקה. החלוקה החלה מיד לאחר תפילת שחרית והסתיימה לפני תפילת מנחה.

טז ניסן

תר"פ

יום פטירת הרה"ק ר' מרדכי דב טברסקי מטומשפאל, בן הרה"ק ר' מנחם נחום, בן כ"ק אדמו"ר האמצעי. שימש ברבנות בעיר טומשפאל.

תשט"ו

כ"ק אדמו"ר לימד את הניגון "והיא שעמדה".

יז ניסן

תרמ"ג

יום הסתלקות הרה"ק ר' ישראל נח שניאורסאהן - מהרי"ן מניעז'ין - בנו הרביעי של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, בגיל שישים ושש, ומנוחתו כבוד בעיר נייעז'ין, צמוד לציון זקנו כ"ק אדמו"ר האמצעי.

הרה"ק מהרי"ן נולד בשנת תקע"ה. הוא היה גאון עצום, ואביו מינה אותו לעמוד בראש הישיבה שייסד בליובאוויטש. כ"ק אדמו"ר הצמח צדק היה מעביר אליו ענייני "נגלה" שהיו מביאים לפניו: דיני תורה, הסמכת רבנים וכדומה. כמו כן היה מעביר אליו את כל השאלות בנגלה והוא היה משיב עליהן, ולפני שהיה המהרי"ן שולח את התשובה היה מראה אותה לאביו הצמח צדק.

הוא היה עניו מאד ובעל בכי גדול, דרך עבודתו היתה במרירות. מתחלת התפילה ועד סופה היה בוכה ללא הפסק.

חי ניסן

תרל"ח

יום הולדת אביו של כ"ק אדמו"ר, כ"ק הרה"ג הרה"ח המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן, להוריו

ביקשתי ממנו בקשה".

לימים, הורה הרבי לרב שמואל לויטין לעבור לפני התיבה בי"ג ניסן, ולאחרי תפילת ערבית, הורה לו להתוועד עם הקהל. וסיפר הרש"ל בשם אביו - שהיה בעת הסתלקות כ"ק אדמו"ר הצ"צ - שכ"ק הרה"ק מהרי"ל נ"ע (בנו של הצ"צ) לא היה בליובאוויטש בעת ההסתלקות, ובבואו לליובאוויטש אמר: רבי כזה - עוד לא היה. שורה אחת בדרושי החסידות שלו - יכולים לעשות ממנה מאמר שלם! והוסיף כ"ק אדמו"ר מהר"ש: לא רק שורה אחת, אלא אפילו תיבה אחת!

ואמר הרבי: דרושי החסידות של הצמח צדק הם הון רב. עדיין לא למדתי את כולם בעיון הראוי, כי אם בהשקפה ראשונה, אבל, מהחלק שלמדתי בעיון הראוי, יכולני לומר שכל הגה"ה היא הון רב.

תשמ"ז

כ"ק אדמו"ר מייסד שיכון חב"ד חדש בירושלים עבור עולי בריה"מ.

תשמ"ט

לראשונה אמר הרבי מאמר בעמידה ליד ה'סטענדער' - ד"ה "מצה זו".

יד ניסן

תשמ"א

כיוון שערב פסח חל בשבת, התוועד כ"ק אדמו"ר כשעל השולחן היו רק בננות ומים...

טו ניסן

תשמ"א

הפעם האחרונה שבה הרבי ערך ביקור במוסדות בליל הסדר.

עת לדעת

אירועים בדברי ימי הסידות חב"ד על-כי לוח השנה

מבוסס על הספר 'עת לדעת',
מאת השליח הרב אברהם שמואל בוקיעט ע"ה
מוקדש לעילוי נשמתו

עבר יחד עם אביו לעיר ליאדי, שם כיהן אביו כאדמו"ר. כשהיה בן ארבעים וחמש נסתלק אביו, והוא מילא את מקומו כאדמו"ר בליאדי.

תש"א

ביום זה קיבלו כ"ק אדמו"ר והרבנית "ויזה" אמריקאית שאיפשרה להם מאוחר יותר להגר מצרפת לארצות הברית.

באותם הימים היתה צרפת תחת הכיבוש הנאצי, וכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ עשה מאמצים רבים להוציא משם את כ"ק אדמו"ר ואת הרבנית. הבעיה העיקרית היתה - השגת ויזה לארצות הברית, את הפעילות בווינגטון ניהל מר אשר רבינוביץ' בנו של הרה"ח ר' דוד מאיר רבינוביץ'. לאחר מאמצים רבים ולאחר שהוגשה בקשה שכ"ק אדמו"ר יכהן כרב בארצות הברית, אושרה הויזה, ובכך נסללה הדרך להצלת הרבי והרבנית.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ כתב "פדיון" מיוחד על כך: אנא לעורר רחמים רבים ממקור הרחמים והחסדים האמיתיים ע"ד מכניסי רחמים כמבואר בתשובת מהרי"ב ז"ל, עבור נכדתו חי' מושקא ובעלה מנחם מענדיל בן חנה הנמצאים כעת בעיר פאריז צרפת ומנחם מענדיל הוא נאנסעניסט, אינו אזרח צרפתי, ובעת ובזמן המלחמה רשמו אותו בין העומדים לעשות בשביל הצלת המדינה ות"ל לא קראוהו, אנא לעורר רחמים רבים בעדם שיהיו נשמרים מכל צו"צ נו"מ ולא יקראו אותו, ויהיו במנוחה ויתן השי"ת דיעה טובה בלב הקונסול האמריקאני לתת להם את הויזה האמריקאנית ולתת להם דיעה ישרה לנסוע לפה ויצליחם השי"ת בנסיעה כשורה ויבאו להצלחה אלינו ויסתדרו בסדר טוב בגשמיות וברוחניות.

כב ניסן

תרס"ו

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הנהיג - בפעם הראשונה

הרה"ג הרה"ח ר' ברוך שניאור, והרבנית זלדה רחל (בתו של החסיד ר' זלמן חייקין, ממקושרי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק וכ"ק אדמו"ר מהר"ש), בעיירה פודוברנקה ליד האמיל ברוסיה הלבנה, ונקרא על שם סבו - אבי אביו - הרה"ג ר' לוי יצחק, בן הרב"ש בן הצ"צ.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ כותב עליו: כבר משחר ילדותו נתגלו אצלו כשרונות עילויים יוצאים מן הכלל.

בצעירותו הוסמך להוראה מגאוני הדור, ביניהם הגאון רבי חיים מבריסק והגאון רבי אליהו מייזל מלודז'.

תרס"ב

יום הכנסת כ"ק אדמו"ר בבריתו של אברהם אבינו ע"ה. מעניין לציין שהיה זה ביום שבו מלאו לאביו עשרים וארבע שנים.

סעודת הברית התקיימה בביתו של זקנו הרה"ג הרה"ח ר' מאיר שלמה ינובסקי רבה של ניקולייב. כן השתתף בשמחה אביו של רבי לוי יצחק, הרה"ג הרה"ח ר' ברוך שניאור. רבים מיהודי ניקולייב השתתפו בשמחה הגדולה, ושמחו בדברי התורה ששמעו מפי זקניו של הרך הנימול, ומפי אביו רבי לוי יצחק שדיבר באריכות על הקשר בין שני האירועים שהיו באותו היום.

כ ניסן

עת"ר

יום פטירתו של הרה"ק ר' יצחק דובער שניאורסאהן - בעל סידור מהרי"ד - בן הרה"ק ר' חיים שניאור זלמן מליאדי, בן הצ"צ, ומנוחתו כבוד בעיר ליאדי.

הרה"ק ר' יצחק דובער מליאדי נולד בשנת תקצ"ה בעיר ליובאוויטש. הוא היה בן יחיד לאביו הרה"ק ר' חיים שניאור זלמן מליאדי. שנים רבות הסתופף בצילו של זקנו כ"ק אדמו"ר הצמח צדק. אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר הצמח צדק,

עת לדעת

אירועים בדברי ימי הסידות חב"ד על-פי לוח השנה

מבוסס על הספר 'עת לדעת',
מאת השליח הרב אברהם שמואל בוקיעט ע"ה
מוקדש לעילוי נשמתו

התקנה נחלקה לשלושה מסלולים: א. ללמוד בכל יום שלושה פרקים כדי לסיים במשך השנה. ב. ללמוד בכל יום פרק אחד, ובכך לסיימו בשלוש שנים. ג. אלה שאינם שייכים ללימוד ספר משנה תורה ילמדו ב"ספר המצות להרמב"ם".

תשמ"ט

כ"ק אדמו"ר מעורר שיערכו "כינוסי תורה" בכל מקום ב"אסרו חג".

כד ניסן

תרכ"ו

יום פטירת הרה"ג הרה"ח ר' שניאור זלמן מרדכי שניאורסאהן, בן הרה"ק הריי"צ מאוורוטש, בן כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.

הוא היה גאון עצום, ובגיל שבע עשרה (!) נתמנה לרב העיר ז'יטומיר. נפטר בגיל צעיר בחיי אביו (כשבועיים אחרי הסתלקות זקנו כ"ק אדמו"ר הצמח צדק).

הוא היה אחיה של הרבנית שטערנא שרה אשת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

תשי"ב

בהתוועדות שבת מברכים אייר, הרבי דיבר על כך שצריכים לצאת מההגבלות, כל אחד לפי ענינו. הרבי הורה לכמה אנשים להפוך את כובעיהם, וגם הרבי בעצמו הפך את כובעו.

- שבסעודת משיח שותים ארבע כוסות, זה היה בעת שאכל סעודת משיח עם התלמידים, בחג הפסח הראשון שנשארו ה'תמימים' לחוג את החג בלויבאוויטש.

כ"ק אדמו"ר אמר: מובן, שההוראה היתה לא רק עבור שנה ההיא, כי אם שאז גילה אדמו"ר נ"ע את ההנהגה הראויה עבור כל השנים, ולכן ישתו גם עתה תלמידי הישיבה ד' כוסות.

ת"ש

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ אמר את השיחה הידועה שבה הניח את התכנית ל"לוח היום יום", ואמר, שליקוט מסודר כזה מסוגל לעשות רק "פנימי עמוק, מסודר יסודי, בעל דעת רחבה ועמוקה"...
ה"לוח" חובר מאוחר יותר ע"י כ"ק אדמו"ר, בשנת תש"ג, בבואו לארצות הברית.

תשל"א

כ"ק אדמו"ר החל לבאר קטעים מ"לקוטי לוי יצחק" של אביו הרלו"צ נ"ע על הזוהר.

תשד"מ

התקנה של לימוד הרמב"ם היומי הוכרזה על ידי כ"ק אדמו"ר בהתוועדות יום אחרון של פסח. אחת המעלות שבזה: נפסק בשולחן ערוך שכל אחד חייב לסיים את כל התורה כולה, ובכך שילמד את ספרו של הרמב"ם המקיף את כל התורה כולה, יצא בזה ידי חובתו.

לחיות עם הזמן

לוח ללימוד הרמב"ם

י"א בניסן ה'תשפ"ד – כ"ה בניסן ה'תשפ"ד

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	י"א בניסן	הל' תפלה וברכת כהנים פרק ח-י.	הל' כלאים פרק ח.	מ"ע ה.
ש"ק	י"ב בניסן	פרק יא-יג.	פרק ט.	מ"ע ה.
א'	י"ג בניסן	פרק יד-טו. הל' תפילין ומזוזה וס"ת. בפרקים אלו. פרק א.	פרק י.	מ"ע כו. יב.
ב'	י"ד בניסן	פרק ב-ד.	הל' מתנות עניים.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע יג.
ג'	ט"ו בניסן	פרק ה-ז.	פרק ב.	מ"ע טו. יח.
ד'	ט"ז בניסן	פרק ח-י.	פרק ג.	מ"ע יז.
ה'	י"ז בניסן	הל' ציצית.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ד.	מ"ע יד.
ו'	י"ח בניסן	הל' ברכות.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ה.	מ"ע יט.
ש"ק	י"ט בניסן	פרק ד-ו.	פרק ו.	מ"ע יט.
א'	כ' בניסן	פרק ז-ט.	פרק ז.	מ"ע יט.
ב'	כ"א בניסן	פרק י-יא. הל' מילה.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ח.	מ"ע יט. רטו.
ג'	כ"ב בניסן	פרק ב-ג. סדר תפלות כל השנה. נהגו העם.. ימלוך עלינו וכו'.	פרק ט.	מ"ע רטו. ספר משנה תורה סוף ספר אהבה: סדר תפלות כל השנה. נהגו העם.. ימלוך עלינו וכו'.
ד'	כ"ג בניסן	נוסח ברכות התפלה וסידורן. (א) ברוך אתה.. נוסח היידו.. עושה שלום וכו'.	פרק י.	שם: נוסח ברכות התפלה וסידורן. (א) ברוך אתה.. נוסח היידו.. עושה שלום וכו'.
ה'	כ"ד בניסן	נוסח ברכת המזון. ברוך אתה.. אשיש ביי'.. נחלתי עדותיך וגו'. ספר זמנים והוא ספר שלישי.. הל' שבת.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	הל' תרומות.. בפרקים אלו. פרק א.	שם: נוסח ברכת המזון. ברוך אתה.. אשיש ביי'.. מ"ע קנד.
ו'	כ"ה בניסן	פרק ג-ה.	פרק ב.	מ"ע קנד.

לחיות עם הזמן

זמני השבוע

תאריך	עלות השחר		זמן ציצית ותפילין	זריחת החמה	סוף זמן ק"ש	חצות היום והלילה	מנחה גדולה	שקיעת החמה	צאת הכוכבים
	72 ד'	120 ד'							
ו', י"א בניסן	4.52	3.58	5.15	6.15	9.22	12.40	13.13	19.12.6	19.38
ז', י"ב בניסן	4.50	3.56	5.13	6.13	9.21	12.40	13.13	19.13.3	19.38
ח', י"ג בניסן	4.49	3.55	5.12	6.12	9.21	12.40	13.13	19.14.0	19.39
ט', י"ד בניסן	4.48	3.53	5.11	6.11	9.20	12.39	13.12	19.14.7	19.40
י', ט"ו בניסן	4.46	3.52	5.10	6.10	9.19	12.39	13.12	19.15.4	19.41
יא', ט"ז בניסן	4.45	3.50	5.08	6.09	9.19	12.39	13.12	19.16.1	19.41
יב', י"ח בניסן	4.44	3.48	5.07	6.08	9.18	12.39	13.12	19.16.8	19.42
יג', י"ט בניסן	4.42	3.47	5.06	6.07	9.17	12.39	13.12	19.17.5	19.43
יד', כ' בניסן	4.41	3.45	5.05	6.06	9.17	12.39	13.12	19.18.2	19.44
טו', כ"א בניסן	4.40	3.44	5.04	6.05	9.16	12.38	13.12	19.18.9	19.44
טז', כ"ב בניסן	4.39	3.42	5.03	6.04	9.16	12.38	13.12	19.19.6	19.45
יז', כ"ג בניסן	4.38	3.41	5.01	6.03	9.15	12.38	13.12	19.20.3	19.46
יח', כ"ד בניסן	4.36	3.39	5.00	6.02	9.15	12.38	13.12	19.21.1	19.47
יט', כ"ה בניסן	4.35	3.38	4.59	6.01	9.14	12.38	13.12	19.21.8	19.47
כ', כ"ו בניסן	4.34	3.36	4.58	6.00	9.13	12.38	13.12	19.22.5	19.48

הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.

זמני הדלקת הנרות

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש
מצורע / שבת הגדול	18:31	19:49	18:53	19:51	18:43	19:51	18:52	19:50
חג הפסח	18:33	19:51	18:55	19:53	18:45	19:54	18:54	19:52
שבת חול המועד	18:36	19:54	18:58	19:57	18:48	19:57	18:57	19:55
שבועי של פסח	18:37	19:56	19:00	19:58	18:50	19:59	18:58	19:57
אחרי מות	18:41	20:00	19:03	20:02	18:54	20:03	19:02	20:00

לזכות אנשי החסד הדגולים
הרה"ח ר' **אברהם משה דייטש** והרה"ח ר' **גבריאל גופין** שיחיו
ולע"נ האחים הרה"ח ר' **זלמן יודא** ור' **יוסף יצחק**,
בני הרה"ח ר' **שלום ישעני** ע"ה **דייטש**